

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Luko Urbaus

Magistro studijų

Baudžiamosios justicijos studento

Magistro darbas

**Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai ir jų reikšmė
teisingam teismo baigiamajam aktui**

Vadovas: Partnerystės Doc. Arūnas Meška

Recenzentė: Doc. Dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskiene

Vilnius

2019

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TEISMINIO BAUDŽIAMOSIOS BYLOS NAGRINĖJIMO PRINCIPAI	6
1.1. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų samprata.....	6
1.2. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų turinys	9
2. TEISINGAS TEISMO BAIGIAMAS AKTAS	25
2.1. Teisingo teismo baigiamojo akto samprata	25
2.2. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų įtaka teisingam teismo baigiamajam aktui.....	29
3. TEISMINIO BAUDŽIAMOSIOS BYLOS NAGRINĖJIMO PRINCIPŲ TAIKYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE	35
3.1. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų taikymas pagal teismų instancijas	35
3.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo įtaka baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų taikymui.....	41
3.3. Tarptautinio Teisingumo Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo įtaka teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų taikymui.....	46
IŠVADOS	51
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	53
SANTRAUKA	62
SUMMARY	63

IVADAS

Teisės principai – tai pagrindinės teisinės idėjos, kuriomis vadovaujasi teisės praktikai, vykdydami teisingumą, sprenddami problemas ir priimdami teisingą teismo baigiamąjį aktą. Pagrindiniai teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai: teisė į teisingą teismą, nekaltumo prezumpcijos, nešališkumo, teisingumą vykdo tik teismas, rungimosi, šalių procesinio lygiateisiškumo, teisės į gynybą, proporcingumo ir viešumo principai, valstybinės kalbos procese, proceso greitumo, proceso išsamumo, tiesioginio nagrinėjimo, žodinio nagrinėjimo principai užtikrina teisėtą, teisingą, pagrįstą teismo procesą, apsaugo ir užtikrina proceso dalyvių teises¹.

Temos aktualumas. Teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai turi itin didelę reikšmę teismo baigiamajam aktui – tai įrodo nagrinėta nacionalinių ir tarptautinių teismų praktika, todėl tiriamieji mokslo darbai šia tema yra ypač aktualūs. Magistro darbo tema yra aktuali ir papildanti ankstesnius tyrimus, nes teismų praktikos analizė neapsiriboja vien tik kasacinės instancijos sprendimų nagrinėjimu, darbe taip pat gilinamasi į pirmosios, apeliacinės instancijos, Europos Žmogaus Teisių Teismo, Tarptautinio Teisingumo Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų turinį. Šis aspektas nėra nuodugniai tyrinėtas ankstesniuose moksliniuose darbuose.

Darbo tikslas. Šiuo magistro darbu norima nustatyti teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų reikšmę teisingam teismo baigiamojo akto priėmimui.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti teismo baudžiamųjų bylų nagrinėjimo principų sampratą ir vertinti minėtų principų turinį.
2. Suformuluoti teismo baigiamojo akto sampratą, minėtų principų įtaką baigiamojo akto teisingumui ir pagrįstumui.
3. Gilintis į teismų praktiką, taip pat pirmosios ir apeliacinės instancijos sprendimų turinį, siekiant ištirti kokią reikšmę, kokiai instancijai turi teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai.
4. Ištirti Europos Žmogaus Teisių Teismo, Tarptautinio Teisingumo Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką, susijusią su minėtais principais.

Darbo objektas. Siekiant užsibrėžto tikslo analizuojama pirmosios instancijos, apeliacinės instancijos teismų sprendimai. Darbe bus išnagrinėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika, susijusi su teismo

¹ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, 248 p.

baudžiamosios bylos nagrinėjimo principais. Toks sprendimas priimtas, nes šių teismų sprendimai turi didžiausią įtaką teismų praktikai ir kitų teismų instancijų priimamiems sprendimams. Magistro darbe analizuojama teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai ir jų reikšmė teisingam teismo baigiamajam aktui. Darbe taip pat nagrinėjama tarptautinės teisės praktika, nes ji nacionaliniams teismams nurodo rekomendacijas ar gaires, kaip reiktų elgtis vienoje ar kitoje procesinėje situacijoje. Siekiant atskleisti teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų sampratą, jų turinį ir teisingo teismo baigiamojo akto sampratą, analizuojama tiek Lietuvos, tiek užsienio teisės doktrina. Nagrinėjant teisės į teisingą teismą, nekaltumo prezumpcijos, nešališkumo principo, teisingumą vykdo tik teismas, rungimosi, šalių procesinio lygiateisiškumo, teisės į gynybą, proporcingumo ir viešumo principų reikšmę teisingam teismo baigiamajam aktui, daug dėmesio skiriama kasacinės instancijos teismo sprendimams. Teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų yra labai daug, todėl buvo pasirinkti pagrindiniai, dažniausiai teismų praktikoje pasitaikantys principai.

Tyrimo metodai. Baigiamajame darbe taikomas dedukcijos metodas, kuris padeda nuo bendros informacijos prieiti prie atskirų analizuojamų teisminių baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų – tai leidžia atskleisti kiekvieno iš jų turinį. Darbe taikomas ir sisteminis analizės metodas, kuris padeda modeliuoti, vertinti ir konstruoti atskiras teisės normas, susijusias su nagrinėjamais principais, kurie vertinami Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Taip pat taikomas lyginimasis metodas, kuris padeda lyginti vieną principą su kitu. Šis metodas padeda vertinti ir atskleisti, kaip vieną ar kitą principą supranta nagrinėjama teisės doktrina ar teismų praktika. Lyginamasis metodas padeda palyginti skirtingų autorių nuomonę vienu ar kitu probleminiu klausimu. Didžiojoje dalyje baigiamojo darbo taikomas apibendrinimo metodas, kuris padeda iš bendrųjų, esminių požymių išskirti reikšmingiausią informaciją, apibendrinus tam tikras išvadas, rasti sprendimus.

Darbo originalumas. Nors teisės principus nagrinėjančių rašto darbų yra labai daug, šis magistro darbas yra originalus, nes jame nagrinėjami būtent teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai. Darbas pasižymi ir tuo, kad minėtų principų taikymo prizmė atskleidžiama visų instancijų teismų sprendimuose. Darbas yra vertingas, nes šio darbo tema pasižymi mažu ištirtumu ir nėra nuodugniai nagrinėta.

Svarbiausi šaltiniai. Atsižvelgiant į šio magistro darbo objektą, didžioji dalis darbo yra grindžiama teismų praktika. Kadangi tema susijusi su teismo baigiamojo akto teisingumu, atliekama pirmosios, apeliacinės ir kasacinės instancijos teismų sprendimų analizė. Daugiausia dėmesio buvo skiriama Rimos Ažubalytės, Raimundo Jurkos,

Jolantos Zajančkauskienės knygai „Baudžiamojo proceso teisė“ ir Gintaro Godos, Marcelio Kazlausko, Prano Kuconio knygai „Baudžiamojo proceso teisė“ bei R. Jurkos, R. Ažubalytės, Marinos Gušauskienės, Artūro Panomariovo knygai „Baudžiamojo proceso principai“. Didelę reikšmę šiam magistrui darbui turėjo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. ir 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimai.

1. TEISMINIO BAUDŽIAMOSIOS BYLOS NAGRINĖJIMO PRINCIPAI

1.1. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų samprata

Tarptautinių žodžių žodyne principas yra įvardytas kaip pradžia, pagrindas. Taip pat kaip įsitikinimas, lemiantis žmogaus požiūrį į tikrovę, jo elgesio ir veiklos normas. Sąvoka „principas“ dar gali būti suprantama ir kaip ir pagrindinė kurios nors teorijos, mokslinės sistemos, požiūrio ar koncepcijos idėja². Ernestas Spruogis teigia: „Sąvoką teisės principas sudaro du dėmenys, dvi sudedamosios dalys – teisė ir principas. Pirmasis sąvokos dėmuo įvardija socialinės tikrovės – teisės – sritį, kurioje vartojamas žodis „principas“, taigi žymi antrojo dėmens prasmės kontekstą ir jo ypatybes šioje socialinės tikrovės dalyje. Antrasis sąvokos dėmuo, žodis principas, lotynų kalboje (lot. *principium*) reiškia „pradžia, pagrindas“. Taigi teisės principai – tai *teisės*, o kartu ir visos teisinės sistemos, pamatiniai dėsniai“³. Galima teigti, kad teisę sudaro įvairūs paliepimai, nurodymai, tačiau pereinant prie praktinio jos įgyvendinimo vien tuo apsiriboti negalima. Teisėje, reguliuojant santykių įvairovę, būtina pasitelkti pagrindines idėjas ir vertybines orientacijas, kurios teisinei sistemai lengviau padėtų prisitaikyti prie besikeičiančių visuomeninių, socialinių santykių tarp žmonių. Teisės principai nurodo, kokio pobūdžio turi būti kuriama teisė, kaip turi būti sprendžiama viena ar kita byla⁴. Kalbant apie principus, vieni autoriai palaiko nuomonę, kad teisės principai nėra priskiriami normatyvios tikrovės daliai. Jie priskiriami teisinių idėjų arba teisinės sąmonės sričiai. Kiti autoriai teigia, kad principai gali veikti tik keliais aspektais ir jie yra teisinės tikrovės reiškinys tik tada, kai tiesiogiai įtvirtinti norminiuose teisės aktuose arba tada, kai jie yra išvedami iš kelių teisės normų, jas apibendrinus⁵. Darbo autoriaus nuomone, reikėtų palaikyti antrosios pozicijos mokslininkus, kadangi principai nenurodo tiesioginio elgesio varianto, o tik įvardina vertybę, kurią jie bando saugoti. Normos nurodo tinkamą elgesio variantą, ar variantą, kaip elgtis nereikėtų. Norma gali numatyti ir sankciją, kuri yra pritaikoma pažeidus atitinkamą teisės normą. Teisės principai turi tam tikrus aspektus, kurie yra jiems būdingi. Teisės principams būdingas normatyvumas. Jie gali tiesiogiai veikti socialinę tikrovę, todėl yra įtvirtinti aukščiausią teisinę galią turinčiuose teisės

² VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2002, p. 853.

³ BAUBLYS, L., *et al. Teisės teorijos įvadas*. Antras leidimas, Vilnius: MES, 2012, p. 228.

⁴ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Trečiasis leidimas, Vilnius: Justitia, 2009, p. 140.

⁵ JANKAUSKAS, K. *Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai*. Vilnius: Jurisprudencija, 2004, t. 51(43); 17-31, p. 20.

aktuose, tokiuose kaip Lietuvos Respublikos Konstitucija, įvairūs įstatymai ir kt. Teisės principai yra abstraktaus pobūdžio elgesio standartai – tai reiškia, kad tie principai yra įtvirtinti teisės aktuose, o jų detalesnį turinį atskleidžia teismų praktika. Dar vienas požymis priskiriamas teisės principams – aiškinant juos gali būti nustatomi nauji išvestiniai elgesio modeliai, orientyrai, tam tikros probleminės situacijos sprendimo būdai⁶. Dauguma teisės principų yra Konstitucinio pobūdžio ir būtina pažymėti, kad Konstituciniai principai, ir Konstitucinės normos sudaro darnią visumą. R. Alexy pabrėžia, kad visos normos yra tik tam tikra taisyklė arba tik tam tikras principas⁷.

Kiti autoriai pateikia ir kitokį apibūdinimą principams. Pasak jų, teisės principai yra tik abstraktaus pobūdžio nuostatos, elgesio standartai, kurie lyginant su normomis yra bendri ir nekonkretūs. Principai nurodo tik vertybes, tam tikrus tikslus, tačiau jie yra gana logiški ir nurodo, kokia teisė turi būti⁸. Konstitucinės teisės vadovyje nurodoma, kad konstituciniai principai yra tie, kurie įtvirtinti Konstitucijos nuostatose, jie lemia tiek konstitucinės teisės, tiek kitų teisės šakų raidą⁹.

Sukonkretinant principų sampratą, būtina analizuoti teisės principus, o būtent teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principus bei pagrindines idėjas įgyvendinant teisingumą baudžiamajame procese. „Baudžiamąjį proceso principai – tai idėjos, pamatinės nuostatos, lemiančios visų baudžiamąjį proceso teisės normų turinį ir nusikalstamų veikų tyrimo bei baudžiamųjų bylų nagrinėjimo tvarką, parodančios baudžiamąjį proceso institutų esmę ir paskirtį“¹⁰. Principai baudžiamajame procese, kaip pagrindinės nuostatos gali atsiskleisti keliais būdais: 1) kuriant ar keičiant baudžiamąjį proceso normas, nes principai lemia naujų normų turinį; 2) gali atlikti teisės normų aiškinimą, nes jokia teisės norma negali būti aiškinama priešingai atitinkamam principui; 3) normos turi būti taikomos atsižvelgiant į principus, nes jokia norma negali pažeisti atitinkamo baudžiamąjį proceso principo; 4) normų kolizijos atveju, sprendimas turi būti randamas atsižvelgiant į baudžiamąjį proceso teisės principus, nes jie nurodo pagrindinius ir teisingus elgesio variantus; 5) atsiradus teisės spragai, procesinis sprendimas turi būti priimtas atsižvelgiant į baudžiamąjį proceso teisės principą¹¹. Bendrieji teisės principai

⁶ AŽUBALYTĖ, R.; JURKA, R.; ir ZAJANČKAUSKIENĖ, J. *Baudžiamąjį proceso teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 111-113.

⁷ ALEXY, R. *On the Structure of Legal Principles*. Blackwell Publishers Ltd 2000, 108 Cowley Road, Oxford OX4 1JF, UK and 350 Main Street, Malden, MA 02148, USA, 295.

⁸ JANKAUSKAS, K. *Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai*. Vilnius: Jurisprudencija, 2004, t. 51(43); 17-31, p. 20.

⁹ VAITIEKIENĖ, E.; VIDRINSKAITĖ, S. *Lietuvos Konstitucinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 28.

¹⁰ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamąjį proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 47.

¹¹ *Ibid*, p. 47.

nėra atskirti nuo teisminį baudžiamąjį procesą reglamentuojančių principų, todėl jų funkcijos, reikšmė teisei sistemai, įtaka teismo baigiamajam aktui yra panaši. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 16 d. nutarime konstatuota, kad baudžiamojo proceso teisės bei baudžiamosios teisės principai negali priešpriešinti bendriesiems teisės principams. Nagrinėjant teismines baudžiamąsias bylas turi būti atsižvelgta į bendruosius teisės principus – teisingumą, sąžiningumą, protingumą, proporcingumą, teisėtumą ir kitus, kurie būtent užtikrina teisingą bei nešališką teisminį bylos nagrinėjimą¹². Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai, kitaip nei kiti, veikia tik teismo procese, kuriame siekiama įgyvendinti teisingumą ir priimti teisingą teismo baigiamąjį aktą. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai, kaip ir kiti principai, padeda suprasti teisės normų tikrąją prasmę, siekia atriboti baudžiamąją teisę nuo kitų panašių teisės šakų¹³. Visos minėtos savybės atskleidžia, kad teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai yra veiksniai, generuojantys teisinio proceso kokybę ir apimtį, procese dalyvaujančių asmenų elgesį, o galiausiai ir teisingo sprendimo priėmimą baudžiamajame procese¹⁴. Todėl, kuriant baudžiamojo proceso teisės normas, tiriant baudžiamąsias bylas, kaip ir bet kurioje kitoje teisėje, būtina vadovautis pamatinėmis nuostatomis, pagrindinėmis idėjomis, baudžiamojo proceso principais¹⁵. Išsiaiškinus atskirus teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų aspektus, galima padaryti išvadą, kad teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai yra teisminį, baudžiamąjį procesą reguliuojantys, proceso dalyvių teises saugantys veiksniai. Kitame darbo skyriuje bus atskleidžiamas jų turinys – tai padės lengviau suprasti jų įtaką teisminiam, baudžiamajam procesui. Bus nagrinėjami nekaltumo prezumpcijos, nešališkumo, teisingumą vykdo tik teismas, rungimosi, šalių procesinio lygiateisiškumo, teisės į gynybą, proporcingumo, viešumo, valstybinės kalbos procese, proceso greitumo, proceso išsamumo, tiesioginio nagrinėjimo, žodinio nagrinėjimo principai.

Apibendrinant visa tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai yra pagrindas, pradžia užtikrinant teisėto, teisingo, proporcingo ir nešališko teisminio baudžiamosios bylos proceso nagrinėjimą. Principai turi tam tikrus požymius, pagal kuriuos galima juos atskirti nuo normų, kurios taip pat reguliuoja tam tikrus santykius, jie ne tik sudaro pagrindą, bet ir užtikrina procese dalyvaujančių subjektų teises ir interesus. Principai yra reikšmingi ne tik dėl minėtų

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2016 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

¹³ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 13.

¹⁴ *Ibid*, p. 11.

¹⁵ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 47.

aspektų, bet ir tobulinant baudžiamosios teisės normas ar kuriant naujas, jie padeda išaiškinti baudžiamosios teisės normas, taip pat gali padėti kaip pagalbinė priemonė baudžiamosios teisės normų kolizijos atveju ir gali padėti pašalinti teisės spragas, kurios gali atsirasti priimant tam tikrą procesinį sprendimą baudžiamojoje byloje. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai yra teisingo, nešališko, lygiateisiško baudžiamojo proceso pagrindas.

1.2. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų turinys

Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų sistemą sudaro pamatinės nuostatos, kuriomis turi būti vadovujamasi baudžiamajame procese, tiksliau – teisminiame baudžiamosios bylos nagrinėjime. Kadangi darbe jau buvo konstatuota, kad principai yra pamatiniai dėsniai, verta paminėti ir B. Cardozo poziciją. Jis teigia, kad jų turinį galime nustatyti būtent tam, konkrečiam atvejui, kadangi teismų sprendimai turi būti siejami su visuomenėje vyraujančiomis nuostatomis bei vertybėmis – tai yra vienas iš būdų užtikrinti teismų nepriklausomumą ir nešališkumą vykdant ir užtikrinant teisingumą¹⁶. Šiame darbe bus atskleisti nekaltumo prezumpcijos, nešališkumo, teisingumą vykdo tik teismas, rungimosi, šalių procesinio lygiateisiškumo, teisės į gynybą, proporcingumo, viešumo, valstybinės kalbos, proceso greitumo, proceso išsamumo, tiesioginio nagrinėjimo ir žodinio nagrinėjimo principai.

Atskirų principų turinys turi būti pradėtas nagrinėti nuo vieno iš svarbiausių principų, skirtų teisminiam baudžiamosios bylos nagrinėjimui – teisės į teisingą teismą. Darbo autoriaus nuomone, šis principas yra vienas iš svarbiausių, nes užtikrina asmens teisę į teisingą, teisėtą teismo procesą. Šią teisę garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Šis principas turi konstitucinį pagrindą, kadangi yra įtvirtintas net keliuose Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsniuose. Jį sudaro Konstitucijos 30 str. ir 109 str. pagrindai. 30 straipsnis numato, kad asmuo, kurio teisės ar laisvės yra pažeistos, turi teisę kreiptis į teismą. Pagal 109 str. teismai vykdydami teisingumą, klauso tik įstatymo¹⁷. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu, nustatė, kaip turi būti įgyvendintas teisės į teisingą teismą principas. Teismas pažymi, kad asmeniui turi būti sudaromos visos galimybės susipažinti su jam pateiktu kaltinimu,

¹⁶ CARDOZO, B., N. *The nature of the Judicial process*. New Haven: Yale University Press, 1921; 1991, p. 173–174.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Skelbta: *Lietuvos Aidas*, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 99-1014 (1992-11-30).

žinoti, kuo jis yra įtariamas. Teismui priėmus sprendimą, paaiškinti proceso šalims baigiamojo akto priėmimo motyvus, argumentus¹⁸. Asmens teisė į teisingą teismą demokratinėje visuomenėje turi būti suprantama kaip visų pagrindinių ir konstitucinių asmens teisių garantijų visuma. Šis principas doktrinoje dar vadinamas teise į tinkamą procesą. Kiekvienas žmogus turi teisę, kad jo teisminis procesas bus teisėtas, tinkamas ir jame su juo bus elgiamasi sąžiningai ir pagarbiai. Teisingumo reikalavimas išlieka visą procesą ir visose jo stadijose¹⁹. Šis principas apima beveik visus vėliau nagrinėtinius principus, nes teisė į teisingą teismą ir yra užtikrinama įgyvendinant visus pagrindinius teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principus. Analizuojant teisės į teisingą teismą principo turinį, galima pastebėti, kad pažeidus bet kurį kitą principą, būtų pažeistas ir šis. Su šiuo principu siejamas ir teisingumo principas, kuris taip pat yra susijęs su procesine veikla.

Teisingumo principas pirmiausia sietinas su įstatymu. Analizuojant teisingumo principą paminėtina, kad įstatymams taikoma prezumpcija, jog jie visada gali užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. Įgyvendinant teisingumą, jis sietinas ir su skiriama bausme. Jis pasireiškia kiekvienu atveju skirtingai individualizuojant bausmę²⁰. Baudžiamojo kodekso 54 str. 3 d. nurodyta, kad „jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę“²¹. Apie teisę į teisingą teismą ir teisingumo principus nemažai kalbama jau minėtame Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime, kuriame Teismas pažymi, kad teisė į teisingą teismą priklauso nuo daugelio veiksnių. Akcentuojama ir tai, kad teisė į teisingą teismą užtikrinama priimant teisėtą ir teisingą sprendimą, užtikrinant šalių procesinį lygiateisiškumą. Teisingumo principą užtikrina teismo baigiamojo akto tinkamas paskelbimas, tinkamas proceso užbaigimas²². Apibendrinant, teisė į teisingą teismą apima pagrindinius principus, kuriais siekiama užtikrinti teisingą, teisėtą ir pagrįstą teismo baigiamąjį aktą.

Vienas iš aktualiausių teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų yra nekaltumo prezumpcija. Šis principas dažnai akcentuojamas teismų praktikoje. „Nekaltumo prezumpcijos esmė tokia – niekas negali būti pripažintas kaltu be tam tikros procedūros (dažniausiai tai teismo prerogatyva, o procedūra siejama su teisingumo

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas byloje Nr. 52-1917.

¹⁹ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 56-58.

²⁰ Australian Law Reform Commission. *Same Crime, Same Time: Sentencing of Federal Offenders*. Australian Law Reform Commission: 2006, Chapter 5 „Principles of sentencing“.

²¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.

vykdymu)²³. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str. 1 d. nustatyta: „Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“²⁴. Jo esmė atskleidžiama ir Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje, 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 2 dalyje, Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 6 dalyje. Šio principo turinys nėra griežtai apibrėžtas teisės moksle ar praktikoje, tačiau yra išskirti tam tikri šio principo veikimo aspektai: 1) kol nėra įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio, joks asmuo negali būti laikomas kaltu; 2) asmuo gali būti pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo tik pagal įstatyme nustatytas tam tikras taisykles išnagrinėjus jo baudžiamąją bylą; 3) yra atkreipiamas dėmesys proporcingai taikyti procesines prievartos priemones; 4) šis principas įpareigoja vengti formuluočių procesiniuose dokumentuose, priimamuose iki apkaltinamojo nuosprendžio, apie įtariamojo ar kaltinamojo įrodytą kaltumą²⁵. Nagrinėjant kitus baudžiamojo proceso teisės šaltinius galima surasti papildomų aspektų dėl nekaltumo prezumpcijos principo. Pirma, principas reikalauja, kad nei vienas nekaltas asmuo nebūtų nuteistas. Antra, asmuo laikomas nekaltu, kol jis nėra tokiu pripažintas įstatymo numatyta tvarka. Trečia, visi neaiškumai ir abejonės dėl baudžiamosios bylos aplinkybių yra vertinami kaltinamojo naudai. Ketvirta, griežtai draudžiama perkelti įrodinėjimo našta kaltinamajam, tą turi atlikti baudžiamąjį persekiojimą vykdančys pareigūnai. Penkta, įtariamojo ar kaltinamojo prisipažinimas gali būti tinkamas tik tada, kai jis yra pagrindžiamas baudžiamojoje byloje surinktais duomenimis. Šešta, apkaltinamasis nuosprendis negali būti priimtas remiantis spėlionėmis ar abejonėmis, jis turi būti pagrįstas neabejotiniais įrodymais²⁶. Netgi nagrinėjant Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką aišku, kad teismo baigiamuosiuose aktuose, kuriais nenustatomas asmens kaltumas, negali būti jokių formuluočių, iš kurių būtų galima susidaryti įspūdį, kad teismas asmenį laiko kaltu²⁷. Teisininkas doc. dr. Gintaras Goda, analizuodamas nekaltumo prezumpcijos principą ir nagrinėdamas Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, išvelgia įdomius aspektus dėl senaties termino. Teismai nutraukdami bylas dėl senaties turi atkreipti dėmesį, kad: 1) asmuo nepripažintas kaltu; 2) nesudaryti tokio įvaizdžio, kad teismas mano, jog asmuo kaltas; 3) nesudaryti tokio įspūdžio, kad asmuo nebuvo nuteistas tik dėl senaties²⁸. Nekaltumo

²³ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 106.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Skelbta: Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Valstybės žinios, 1992, Nr. 99-1014 (1992-11-30).

²⁵ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 51.

²⁶ *Ibid*, p. 114.

²⁷ GODA, G. *Nekaltumo prezumpcijos principo reikšmė suėjus baudžiamosios atsakomybės taikymo senačiai*. Vilnius: Teisė 2018, ISSN 2424-6050, p. 29.

²⁸ *Ibid*, p. 30.

prezumpcija būdama vienu iš pamatinių baudžiamojo proceso principų užtikrina įtariamojo ar kaltinamojo garantiją į efektyvią gynybą, teisingą teismo nuosprendį, paremtą neginčijamais įrodymais. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai gali būti įžvelgta nekaltumo prezumpcijos pažeidimo aspektų, tačiau tai dažniau pasitaiko pirmos instancijos teismų sprendimuose. Vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių Teismas pabrėžia, kad nuosprendis gali būti teisėtas tik tada, kai nėra pažeistas nekaltumo prezumpcijos principas. Asmuo gali būti nuteistas tik tada, kai turima įrodymų, kurie nekelia papildomų abejonių ar žmogus padarė nusikalstamą veiką ir jam buvo užtikrinta efektyvi teisė į gynybą²⁹.

Kitas ne ką mažiau aktualus teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principas – nešališkumo principas. „Nešališkumo principas reiškia, kad tiriant ir nagrinėjant baudžiamąją bylą su proceso šalimis būtų elgiamasi vienodai, kad procesą vykdytys subjektai (ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas ir teismas) nebūtų suinteresuot vienai iš šalių priimti palankaus sprendimo ar kitaip nesudarytų prielaidų suabejoti jų veiklos objektyvumu“³⁰. Įstatymas aiškiai reglamentuoja nešališkumo principo realizavimą, tačiau labai vaizdingai apie teisėjo vaidmenį teisiniame proceso pasisako ir F. A. Hayek: „Teisėjas niekada nesprendžia klausimo, ar faktiškai padarytas veiksmas gali būti pateisinamas kokių nors aukštesnių sumetimų požiūriu ir ar jis padėjo pasiekti kokį nors valdžios geidžiamą rezultatą; jis tik sprendžia klausimą, ar ginčijamas veiksmas yra suderinamas su pripažintomis taisyklėmis“³¹. Baudžiamojo proceso kodekse nušalinimo institutas reglamentuotas 57–61 straipsniuose. Šis institutas suponuoja dvi galimybes jį panaudoti. Pirmiausia, šis principas įgyvendinamas proceso dalyviams pareiškus nušalinimą tam tikriems proceso subjektams, numatytiems baudžiamojo proceso kodekso 57 straipsnio 2 dalyje, o būtent ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui, ikiteisminio tyrimo teisėjui, teisėjui, teismo posėdžio sekretoriui, vertėjui, ekspertui ir specialistui. Antra situacija, kai galima pritaikyti nešališkumo principą, yra tada, kai įstatyme atitinkamiems subjektams numatyta pareiga patiems nusišalinti tame procese. Tai apima jau minėtus subjektus – ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokuroras, ikiteisminio tyrimai teisėjai, teisėjai ir kiti³². Nešališkumo principo paskirtis yra ne tik užkirsti kelią toliau baudžiamojoje byloje dalyvauti bylos baigtimi suinteresuotiems atitinkamiems asmenims, bet ir tam tikrose situacijose iš anksto

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje E.M., Š.B. v. O.G., S.M., D.Š., Nr. 2K-41-648/2019.

³⁰ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 78.

³¹ HAYEK, F., A. von. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė, (I)*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 130-131.

³² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.

užkirsti kelią bei numatyti, kad toks suinteresuotumas anksčiau ar vėliau gali atsirasti³³. Nešališkumo principo turinys puikiai atskleidžiamas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. 2017 m. kovo mėn. 21 d. nutartyje Teismas yra pažymėjęs, kad baudžiamajame procese teismo nešališkumo principas pirmiausia suvokiamas kaip suinteresuotų bylos baigtimi tam tikrų proceso dalyvių garantija į tai, kad byla bus išnagrinėta teismo, kuris neturi ir neišreiškia jokio išankstinio nusistatymo prieš proceso dalyvius. Konstitucijoje ir Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintinas nešališkumo reikalavimas turi du aspektus. Pirmia, teismas turi būti subjektyviai nešališkas, nė vienas teisėjas negali asmeniškai turėti kokio nors nusistatymo ar būti tendencingas kuriuo nors klausimu. Antra, teismas turi būti nešališkas objektyviaja prasme, jis turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę. Nepakanka nešališkumo principo pažeidimui nustatyti tik vienos iš bylos šalių nuomonės. Svarbiausią reikšmę turi ir tai, ar toks abejojimas gali būti laikomas objektyviai pagrįstu. Nešališkumo principas negali būti suprantamas plačiai. Teismo padarytos tam tikros neesminės klaidos ar klaidingi sprendimai nesudaro pagrindo konstatuoti, kad teismas nagrinėjo bylą šališkai³⁴. Nagrinėjant nešališkumo principą, reiktų paminėti ir teismų nepriklausomumo principą. Šis principas reiškia, kad teismai įgyvendinti teisingumą gali tik tada, kai jiems nedaroma jokia įtaka iš proceso šalių, valstybės institucijų ar kitų asmenų³⁵. Vienoje iš savo nutarčių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas apibūdino nepriklausomumo principą. Teismas pažymėjo, kad pagal įstatymus, teisėjai įgyvendindami teisingumą yra nepriklausomi nuo teismų administracijos, kitų teisėjų, kolegų, įvairių institucijų. Teisėjams negali būti daromas joks politinis, ekonominis, psichologinis ar finansinis spaudimas. Negali būti daromas joks spaudimas, kuris turėtų įtakos teismo sprendimui. Niekas neturi reikalauti teisėjo atsiskaityti ar kitaip pasiaiškinti dėl vieno ar kito procesinio sprendimo, priimto jam atliekant savo darbą.³⁶ Vertinant nešališkumo ir teismų nepriklausomumo principų turinį, jie sudaro ryškią dalį užtikrinant teisingą teisminį baudžiamosios bylos nagrinėjimą ir subjektų dalyvaujančių teisminiame nagrinėjime, teises.

Kitas nagrinėtinas principas – teisingumą vykdo tik teismas. Šis principas yra reglamentuotas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Baudžiamojo proceso bei Civilinio

³³ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 79.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje M. I. v. M. K., Nr. 2K-66-942/2017.

³⁵ JOKUBAUSKAS, R. *Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje*. Vilnius: Jurisprudencija, Mokslo darbai 2007, 5(95); p. 54.

³⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyrius. 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje V.J. v. A.J., Nr. 2KT-23-943/2018.

proceso kodeksuose. „Baudžiamajame procese galutinis tiesos nustatymas siejamas su tam tikrais reikalavimais (įpareigojimais teismui bei kitiems teisės subjektams). Pirma, teisingumo vykdymo funkcija lemia teismo ir teisėjo nepriklausomumą, kuris laikomas būtina asmens teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Kartu tai negali būti laikoma privilegija, o viena iš svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylančių iš Konstitucijoje įtvirtintos asmens teisės į nešališką ir sąžiningą teisimą“³⁷. Nagrinėjamo principo turinys puikiai atskleidžiamas ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinis Teismas 2013 m. liepos 3 d. nutarime konstatuoja, kad šis principas reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas, bet būtent teisingas teismo priimtas sprendimas. Šis principas suponuoja ne tik formalų teisingumą, bet būtent tokį, kad kiekvienas teismo baigiamas aktas turi būti grindžiamas teisiniais motyvais, argumentais, o motyvai ir argumentai turi būti tokie, kad nekiltų abejonių dėl priimto sprendimo konkrečioje byloje³⁸. Taip pat teisės teorijoje galima rasti keletą aspektų, kaip šis principas realizuojamas vykdant teisingumą. Pirmiausia, tik teismas konstatuoja, kad buvo padaryta nusikalstama veika konkrečioje situacijoje. Antra, tik teismas nusprendžia, ar kaltinamasis yra kaltas dėl konkrečios nusikalstamos veikos. Trečia, tik teismas gali paskirti kriminalinę bausmę kaltinamajam, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės atlikimo³⁹. Taip pat teisingumo vykdymas gali įvykti ir nutraukiant tyrimą ikiteisminio tyrimo stadijoje. Teismas, nutraukti ikiteisminį tyrimą gali baudžiamojo proceso kodekso 212 ir 214 straipsniuose numatyta tvarka. Ikiteisminio tyrimo teisėjas patvirtina prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą jeigu: 1) asmuo ar veika tapo nepavojingi dėl pasikeitusių aplinkybių; 2) kai nukentėjusysis susitaiko su įtariamuoju; 3) kai pripažįstama, jog veika yra mažareikšmė; 4) kai įtariamasis perduodamas asmeniu, kuris yra vertas teismo pasitikėjimo, pagal laidavimo institutą; 5) kai įtariamasis padeda išaiškinti kitus nusikaltimus ar atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo padarytas veikas; 6) kitos aplinkybės numatytos baudžiamajame ir baudžiamojo proceso kodekse⁴⁰. Išanalizavus šio principo turinį, galima teigti, kad teisingumo vykdymas išskirtinai priklauso tik teismui ir tik teismas gali paskirti atitinkamas sankcijas dėl nusikalstamų veikų realizavimo, ar įvykdyti teisingumą asmenį išteisinus, ar nutraukus ikiteisminį tyrimą dar ikiteisminio tyrimo stadijoje.

³⁷ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 97.

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2013 m. liepos 3 d. sprendimas byloje Nr. 7/04-8/04*.

³⁹ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 57.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.

Dar vienas atskiras baudžiamojo proceso principas, kuris, darbo autoriaus nuomone, taip pat yra labai svarbus teisingam procesui yra rungimosi principas. Teisingumą rungimosi principas užtikrina sudarydamas proceso šalims vienodas teises dalyvauti procese. Baudžiamojo proceso kodekso 7 straipsnyje nurodyta, kad bylos teisme yra nagrinėjamos laikantis rungimosi principo⁴¹. Šis principas daugiau vyrauja teisminėje baudžiamojo proceso stadijoje, tačiau šis principas, nors ir siauresne apimtimi, veikia ir ikiteisminio tyrimo stadijoje. Ikiteisminį tyrimą reglamentuojančios baudžiamojo proceso kodekso normos, numato, kad veikiant rungimosi principui atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus ir priimti sprendimus turi ikiteisminio tyrimo teisėjas⁴². Visos šalys gina savo poziciją, siūlo teismui galimus bylos išsprendimo variantus. Nors Konstitucijoje šis principas nėra tiesiogiai įtvirtintas, tačiau konstitucinėje jurisprudencijoje minimas dažnai, kadangi jis kildinamas iš kitų svarbių Konstitucijoje minimų principų. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje rungimosi principo turinys atskleidžiamas kaip sąžiningo proceso elementas, kadangi sąžiningas procesas reiškia, kad bylos šalys turėtų vienodas sąlygas ginčyti viena kitos argumentus, užtikrinti šalių „ginklų lygybę“⁴³. Rungimosi principas, kaip ir anksčiau minėti, turi tam tikrus kelis pagrindinius aspektus. Pirmiausia, tai griežtai nustatytų trijų funkcijų atskyrimas – kaltinimo, gynybos bei teisingumo vykdymo. Minėtos funkcijos negali persipinti viena su kita, baudžiamojo proceso įstatymai numato, ką turi daryti kaltinimo, gynybos ar teisingumo vykdymo šalys. Antra, tai nešališko ir nepriklausomo teismo buvimas konkrečioje baudžiamojoje byloje. Šis principas reiškia, kad teismas turi būti aktyvus vykdydamas teisingumą, turi būti objektyvus vertinant turimus įrodymus. Trečia, bylos šalys yra lygiateisės ir žino ginčo dalyką. Teismas gali paprašyti bylos šalių pagrįsti savo prašymus ar skundus. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktiką tai nėra pažeidimas⁴⁴. Kalbant apie šį principą svarbu palyginti, kaip jį taiko kontinentinės teisės ir bendrosios teisės tradicijos valstybės, tokios kaip JAV, Didžioji Britanija ir kt. Išsiaiškinus, kaip rungimosi principas veikia kontinentinės teisės šalyse išsiaiškinome, tačiau būtina pabrėžti, kad bendrosios teisės tradicijos šalyse, rungimosi principas turi didžiausią reikšmę, kadangi bylos baigtis priklauso nuo to, kuri proceso šalis turi daugiau įrodymų ir kuri juos geriau pateikia teismui. Tokiose valstybėse teismas dažniausiai papildomų įrodymų nereikalauja ir

⁴¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.

⁴² GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 59.

⁴³ *Ibid*, p. 57.

⁴⁴ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 118, 119.

aktyviai nedalyvauja juos tiriant⁴⁵. Bendrosios teisės tradicijos šalyse susitarimai ir įvairios derybos yra rungimosi proceso bruožas. Proceso šalys gali susitaikyti, gali susitarti dėl bylos užbaigimo ir pan. Pabrėžtina ir tai, kad toks susitarimų būdas plinta ir kontinentinės teisės šalyse⁴⁶. Taigi, atskleidus rungimosi principo turinį galime pastebėti, kad jis persipina su kitais baudžiamojo proceso principais ir yra aktualus teisingam baudžiamosios bylos išsprendimui, užtikrindamas proceso šalių lygiateisiškumo pateikiant įrodymus, atsikertant į argumentus.

Dar vienas baudžiamojo proceso principas, kurio turiniui darbo autorius skiria dėmesio yra šalių procesinio lygiateisiškumo principas. „Asmenų lygybės procese principas, arba šalių procesinio lygiateisiškumo principas, – tai vienas sudedamųjų ir pačių svarbiausių rungimosi principo elementų, tačiau gali būti nagrinėjamas kaip savarankiškas principas“⁴⁷. Šis nagrinėjamas principas taip pat turi tam tikrus aspektus, pagal kuriuos galime suvokti jo esmę teisingumo vykdyme. Pirmiausia, šalių teisė – išsakyti savo nuomonę bei vertinti bylos aplinkybes pagal savo subjektyvų tos situacijos suvokimą. Baudžiamojo proceso teisės teorijoje yra pabrėžiama, kad šalių procesinio lygiateisiškumo principu siejama įtariamą ar kaltinamą teisė užduoti klausimus kitiems proceso dalyviams, ypač liudytojams. Tokios teisės suteikimas įtariamajam ar kaltinamajam užtikrina vienodas galimybes disponuoti tam tikra turima informacija. Antra, šalių procesinio lygiateisiškumo principo įgyvendinimas suponuoja, kad teismas turi išklausyti ne tik kaltinimą, bet ir gynybos liudytojus. Trečia, šalių procesinis lygiateisiškumas siejamas ir su lygiomis teisėmis dalyvauti įrodinėjimo procese. Bylos nagrinėjimo teisme metu, šalims negali būti kliudoma dalyvauti procese ar susipažinti su tam tikra medžiaga. Įstatymas numato tam tikras išimtis, kai atitinkami proceso dalyviai negali susipažinti su viena ar kita informacija, tačiau, kaip ir minėta, tai yra išimtys. Ketvirta, aptariamą principo įgyvendinimas atskleidžiamas tuo aspektu, kad gynybos šalis bet kuriuo metu gali susipažinti su tyrimu medžiaga. Gynybos šalis turi teisę bet kuriame baudžiamojo proceso etape susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga⁴⁸. Galima pastebėti, kad šis principas yra kiek panašus į rungimosi principą. Principas turi panašumų ir tuo, kad jis realizuojamas teismo nagrinėjimo metu, nes ikiteisminio tyrimo metu jis yra ribojamas. Nors šis principas ir panašus į rungimosi principą, tačiau

⁴⁵ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 59.

⁴⁶ GODA, G. *Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir ribos*. Vilnius: Teisė, 2007, Nr. 65.

⁴⁷ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 125.

⁴⁸ *Ibid*, p. 128–131.

yra individualiai svarbus, kadangi lygus procesinis statusas ir vienodos galimybės šalims pateikti savo nuomonę ir situacijos vertinimą, užtikrina teisingą bylos išsprendimą.

Kitas nagrinėtinas principas – teisės į gynybą principas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str. 6 d. numatyta, kad „Asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą“⁴⁹. Teisės į gynybą principas yra neatsiejamas nuo kitų kai kurių baudžiamojo proceso principų, tokių kaip nekaltumo prezumpcijos ar sąžiningo (teisingo) proceso principų. Teisės į gynybą principas gali būti įgyvendintas dviem atvejais. Pirmiausia – ginantis pačiam, antra – ginantis per gynėją – advokatą. Kalbant apie antrąjį atvejį, jis gali būti įgyvendintas taip pat dviem atvejais. Pirma, asmuo gali samdyti advokatą, kad gintų jo interesus arba jeigu asmuo neturi pakankamai lėšų, prašyti valstybės skiriamo advokato, kuris apmokamas valstybės lėšomis. Asmuo gali ir nesiginti – tai taip pat yra pozicija. Kalbant apie teisę į gynybą ar teisę turėti gynėją, šios teisės turi būti realios. Teisėsaugos pareigūnai turi informuoti asmenį, kuriam pareikšti įtarimai, kad turi teisę į gynybą⁵⁰. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra konstatuota, kad iš šio principo kyla pareiga įstatymų leidėjui įstatymais sukonkretinti šios teisės realizavimo galimybę. Taip pat konstatuota, kad valstybės institucijos turi pareigą užtikrinti, kad šios teisės būtų realios⁵¹. Kalbant apie šį principą, galima paminėti ir pagrindinius elementus sudarančius šį principą. Pirma, teisė žinoti kuo asmuo yra įtariamas. Į tai įeina teisė žinoti, koku pagrindu asmuo buvo sulaikytas, žinoti, kokie to sulaikymo motyvai. Antra, teisė į kvalifikuotą teisinę pagalbą. Kvalifikuotas teisininkas gali padėti suprasti kaltinimo esmę, teisininko konsultacijos gali būti naudingos ruošiantis teisminiam procesui, taip pat dėl kitų priežasčių, svarbių procesui⁵². Šiuo klausimu buvo pasisakęs ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismas. Jis pažymėjo, kad vykdydamas savo funkcijas advokatas turi būti nepriklausomas. Advokato vaidmens koncepcija numato advokato bendradarbiavimą siekiant užtikrinti teisingumą. Koncepcija reikalauja advokatui padėti savo klientui tiek, kiek to būtina apginti jį⁵³. Analizuojant šio principo turinį galima pastebėti, kad jis yra siejamas su kitais baudžiamojo proceso principais bei yra aktualus teisingam baudžiamajam procesui.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Skelbta: Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Valstybės žinios, 1992, Nr. 99-1014 (1992-11-30).

⁵⁰ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 65.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2001 m. vasario 12 d. nutarimas byloje Nr. 15/99-34/99-42/2000*.

⁵² JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 135-136.

⁵³ USHER, J., A. *Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai*. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001, p. 98-99.

Kitas nagrinėjamas principas – proporcingumo. Remiantis R. Alexy mintimi, kad taikant teisę, svarbu yra tiek teisės normos, tiek principai. Teisės principai garantuoja proporcingumą teisiniame procese vykdant teisingumą⁵⁴. Šis principas yra įtvirtintas baudžiamojo proceso kodekso 11 straipsnyje. Šis straipsnis numato, kad procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik tai atvejais, kai be jų negalima pasiekti norimų proceso veiksmų. Bet kokie proceso veiksmai turi būti nutraukti, jei tai tampa nereikalinga⁵⁵. Nei Konstitucijoje, nei EŽTT praktikoje proporcingumo principas nėra tiesiogiai įtvirtintas. Tačiau Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje jis atskleidžiamas asmens teisių ir laisvių ribojimo aspektu. Pagal Konstitucijos nuostatas, riboti žmogaus teises ir laisves galima tik tuo atveju, jeigu tai yra būtina demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų žmonių interesus ar kitas Konstitucijoje įvardintas vertybes. Ribojimais negalima paneigti teisių ir laisvių prigimties. Turi būti laikomasi proporcijos tarp teisių suvaržymų ir atitinkamo teisės pažeidimo⁵⁶. Šis principas, kaip ir kiti, turi tam tikrus svarbius aspektus. Pirmiausia, kuo sunkesnė nusikalstama veika, tuo griežtesnės priemonės gali būti pateisintos. Pavyzdžiui, jeigu asmeniui padariusiam baudžiamąjį nusižengimą, būtų taikomos griežčiausios kardomosios priemonės, tai būtų proporcingumo principo pažeidimas. Antra, net ir padarius sunkiausius nusikaltimus, negali būti aklai taikoma griežčiausios kardomosios priemonės, jos turi būti proporcingos siekiamam rezultatui ir vertinamos pagal konkrečią, individualią situaciją⁵⁷. Teisiniame nagrinėjime proporcingumo principas atsiskleidžia atliekant tam tikrus procesinius veiksmus. Proporcingumo principas užtikrina, kad atliekant tam tikrus proceso veiksmus, proceso dalyviai būtų apsaugoti nuo smurto, grasinimų. Taip pat principas saugo asmenis, kad su jais nebūtų atliekami žmogaus orumą žeminantys ar jo sveikatai kenkiantys veiksmai⁵⁸. Taigi, darbo autoriaus nuomone, proporcingumo principas vienas iš svarbiausių teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų, nes jis saugo asmens teises ir laisves, užtikrina teisingą bei sąžiningą teismo procesą. Šis principas užtikrina, kad bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje nebūtų taikomos griežtesnės priemonės nei reikalingos tikslui pasiekti.

Dar vienas šiame mokslo darbe nagrinėtinas baudžiamojo proceso principas – proceso viešumo principas. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių

⁵⁴ ALEXY, R. *The Dual Nature of Law*. 2010, The Author. Journal compilation. 2010 Blackwell Publishing Ltd, 9600 Garsington Road, Oxford OX4 2Dq, UK and 350 Main Street, Malden 02148, USA, p. 180.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2002 m. kovo 14 d. nutarimas byloje Nr. 23/2000*.

⁵⁷ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 56.

⁵⁸ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 153.

apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis įtvirtina: „Nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą baudžiamąjį kaltinimą, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo. Teismo sprendimas turi būti paskelbtas viešai, tačiau spaudai ir publikai gali būti neleidžiama dalyvauti per visą teisminį nagrinėjimą ar jo dalį tiek, kiek to reikalauja visuomenės moralės, viešosios tvarkos ar valstybės saugumo interesai demokratinėje visuomenėje arba nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo interesai, ar tada, kai, teismo nuomone, būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pažeistų teisingumo interesus“⁵⁹. Įtvirtinus tokią nuostatą Konvencijoje, tarp teisės doktrinos atstovų kilo diskusija. Buvo paplitęs teiginys, kad proceso viešumas gali padaryti įtaką proceso sąžiningumui. Manoma, kad visuomenės dalyvavimas baudžiamajame procese skatina teismus daugiau dėmesio skirti savo veiklai ir gerbti sąžiningo proceso principus⁶⁰. Šis principas yra įtvirtintas ir Konstitucijos 31 str. 2 d., joje nurodyta, kad „Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas“⁶¹. Viešumo principas įtvirtintas ir Konstitucijos 117 str. 1 d., kuri numato, kad visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai. Proceso viešumo principas visuomenei leidžia stebėti teismo procesus ir matyti kokiais įrodymais remiantis yra priimami vieni ar kiti sprendimai. Proceso viešumo principas gali būti realizuojamas keliais atvejais. Pirma, kiekvienam asmeniui, sulaukusiam 16 metų, yra leidžiama stebėti visus teismo procesus, tačiau yra išimčių. Antra, visuomenės informavimo priemonės gali rinkti informaciją apie vieną arba kitą procesą ir apie tai informuoti visuomenę⁶². Tačiau, kaip jau ir minėta yra išimčių, kada teismo procesas negali būti nagrinėjamas viešai. Remiantis baudžiamojo proceso kodekso 9 str., teismo procesas gali būti uždaras, jeigu tai pakenktų valstybės tarnybos, profesinės ar komercinės paslapties saugojimo interesams. Ši taisyklė taikoma ir tada, kai yra nagrinėjamos bylos dėl nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų susijusių su žmogaus seksualinio apsisprendimo laisve ir neliečiamumu, taip pat bylos, kuriose proceso dalyviai yra ir nepilnamečiai, bylos, kuriose yra informacijos apie privatų proceso dalyvių privatų gyvenimą ir dar kitais atvejais. Dėl neviešo proceso sprendžia tik teismas, priimdamas nutartį⁶³. Teisės doktrinoje yra diskusijų apie teismo posėdžių

⁵⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

⁶⁰ TRECHSEL, St. *Human rights in criminal proceedings*. Oxford: 2005, p. 120-121.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Skelbta: Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 99-1014 (1992-11-30).

⁶² GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 60.

⁶³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

transliavimą visuomenės informavimo priemonėms. Užsienio autorių nuomone, tai turi nuspręsti kiekvienos valstybės nacionalinė teisė, tačiau pažymima, kad draudimas filmuoti, įrašinėti ar kitaip fiksuoti teismo procesą, viešumo principo nepažeidžia⁶⁴. Proceso viešumo principas gali būti siejamas ir su tarėjų institutu. Lietuvoje numatoma įdiegti tarėjų institutą, kuris padėtų teismams įgyvendinti teisingumą. Tarėjų institutas kilo iš prisiekusiųjų teismo, kuris dominuoja bendrosios teisės koncepcijos šalyse. Remiantis Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. spalio 11 d. nutarimu dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos patvirtinimo, tarėjai, tai yra paprasti piliečiai įtraukiami į teisinį procesą. Šia forma siekiama tokių pačių tikslų kaip ir įtraukiant prisiekusiuosius – demokratijos plėtimo, atstovavimo tiesiogiai įgyvendinant teisingumą. Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismą, toks institutas nepažeidžia žmogaus teisės į teisingą teismą⁶⁵. Šio instituto įteisinimas Lietuvoje prisidėtų prie proceso viešumo principo įgyvendinimo, kadangi visuomenė būtų dar labiau įtraukta į teisingumo įgyvendinimą jai itin svarbiose bylose. Proceso viešumas yra viena iš sąlygų, garantijų asmens teisės į sąžiningą bei teisingą teismo procesą.

Kitas nagrinėtinas teismo bausimosios bylos nagrinėjimo principas – valstybinės kalbos procese. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 str. 2 d. numatyta, kad teismo procesas Lietuvoje vyksta valstybine kalba. Toks pats imperatyvas numatytas ir baudžiamojo proceso kodekso 8 str. 1 d. Proceso dalyviai, kurie nemoka šios kalbos, gali daryti pareiškimus, skundus, prašymus savo valstybine kalba ar kita kalba, kurią jie moka. Procese dalyvaujantys subjektai turi teisę naudotis vertėjo paslaugomis. Taip pat ikiteisminio tyrimo ar bylos dokumentai turi būti išverčiami į jų gimtąją kalbą ar kitą kalbą, kurią jie moka. Šis principas baudžiamajame procese turi dvejopą vaidmenį. Pirmiausia, laikantis šio principo reikalavimų yra užtikrinamas normalus ir demokratiniais pagrindais paremtas teisinis procesas baudžiamosiose bylose. Antra, šis principas saugo proceso dalyvių teises, kurie nemoka valstybinės kalbos, kuria vyksta procesas⁶⁶. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje nurodo, kad šis valstybinės kalbos principas yra konstitucinio pobūdžio. Valstybinė kalba užtikrina tautos identitetą, tautos suverenitetą, valstybės vientisumą ir jos normalų visuomeninių įstaigų funkcionavimą⁶⁷.

Proceso greitumo principas yra dar vienas nagrinėtinas principas. „Proceso greitumo principas įtvirtintas EŽTK 6 straipsnio 1 dalyje, BPK 1 ir 2 straipsniuose, 44

⁶⁴ TRECHSEL, St. *Human rights in criminal proceedings*. Oxford: 2005, p. 128.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. spalio 11 d. nutarimas dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos patvirtinimo Nr. XII-2676.

⁶⁶ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 174-175.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2006 m. gegužės 10 d. nutarimas byloje Nr. 52-1917*.

straipsnio 5 dalyje. BPK 1 ir 2 straipsniuose įtvirtinta teisėsaugos pareigūnų ir teismo pareiga greitai iširti nusikalstamas veikas ir išnagrinėti bylas. EŽTK 6 straipsnio 1 dalyje ir BPK 44 straipsnio 5 dalyje šis principas išreiškiamas kaip kaltinamojo teisė į jo bylos išsprendimą per įmanomai trumpiausią laiką⁶⁸. Proceso greitumo principas, kitaip vadinamas proceso operatyvumo reikalavimas ar nepateisinamo delsimo draudimas, užtikrina, kad šio principo būtų laikomasi visose proceso stadijose. Asmens teisė į kuo operatyvesnę procesą priklauso nuo valstybės pareigūnų atsakingumo, stropumo ir aktyvumo. Teisminis procesas negali būti nepagrįstai vilkinamas⁶⁹. Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutartį, kurioje Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad šio proceso greitumo principo operatyvumo reikalavimas reiškia, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir kiti pareigūnai privalomus bylai išnagrinėti veiksmus turi atlikti per kuo įmanoma trumpesnę laiką. Byloje nagrinėta situacija, kai pernelyg ilgai buvo atliekami proceso veiksmai, suėmus įtariamąjį. Teismas aiškinosi, ar pareigūnai pagrįstai ilgai buvo sulaikę įtariamąjį, ar proceso veiksmus buvo galima atlikti per kur kas trumpesnę laiką⁷⁰. Proceso greitumo principas yra teisės į teisingą principą sudėtinė dalis. Kiekvienu konkrečiu atveju, vertinant šio principo pažeidimą, būtina nagrinėti bylos faktines bei teisinės aplinkybes.

Dar vienas teismo bausziamosios bylos nagrinėjimo principas – proceso išsamumo principas. Išsamumo principas bausziamojo proceso kodekse ar Konstitucijoje tiesiogiai nėra įtvirtintas, tačiau Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje galima rasti reikalavimų taikyti šį principą. Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarime pažymima, kad proceso viešumo principas kildinamas iš kitų bausziamojo proceso principų ir turi būti įgyvendintas laikantis proceso aiškumo, proceso dalyvių lygiateisiškumo, rungimosi principų⁷¹. Nagrinėjant šio principo turinį, paminėtina Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, kurioje Teismas laikosi pozicijos, kad teisingas ir tinkamas teismo sprendimo motyvavimas yra vienas iš svarbiausių aspektų įgyvendinant teisės į teisingą teismą principą. Teismų sprendimai turi būti aiškiai argumentuoti, tinkamai motyvuoti⁷². Galima teigti, kad proceso išsamumo principas suprantamas kaip būtinumas nustatyti visas bylai reikšmingas faktines aplinkybes, reikalingas atskleisti nusikalstamai veikai ir kaltinimui pagrįsti. Išsamumas yra

⁶⁸ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Bausziamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 63.

⁶⁹ JURKA, R., et al. *Bausziamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 189-190.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2004 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje B.O. v. Teisingumo ministerija, Nr. 3K-7-298/2004.

⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2009 m. birželio 8 d. nutarimas byloje Nr. 69-2798.

⁷² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. vasario 15 d. sprendimas *Angel Angelov prieš Bulgariją* byloje, Nr. 51343/99.

vertinamoji kategorija. Kiekvienu konkrečiu atveju faktinių aplinkybių būna skirtingai, tačiau jų turi pakakti pagrįsti inkriminuojamą nusikaltimą ir toks sprendimas turi nekelti papildomų abejonių dėl priimto teismo baigiamojo akto⁷³. Būtina pažymėti, kad proceso išsamumo principas sietinas su pakankamumo ir kokybiškumo kriterijais. Pakankamumo kriterijus turi būti suprantamas kaip faktų visuma, kuri atlikus tam tikrus proceso veiksmus patvirtintų aplinkybę, kad konkretus asmuo padarė atitinkamą nusikalstamą veiką. Kalbant apie kokybiškumo kriterijų, jį galima atskleisti paminint vieną Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį, kurioje Teismas pažymi, kad ekspertizės aktas ar specialisto išvada turi būti vertinama atsižvelgiant į liečiamumą, leistinumą, pateiktos medžiagos pakankamumą ir kokybiškumą⁷⁴.

Tiesioginio nagrinėjimo principas yra įtvirtintas baudžiamojo proceso kodekso 242 str. 1 d., kurioje nurodyta, kad teismas pats ir tiesiogiai turi ištirti visus byloje esančius įrodymus. Taip pat teismas turi apklausti nukentėjusiuosius, kaltinamuosius, liudytojus ir ekspertus bei specialistus. Principas suponuoja, kad teismas tiesiogiai ištirtų visus byloje esančius įrodymus ir priimtų sprendimą remdamasis tik tais principais, kurie buvo išnagrinėti byloje. Šis principas turi kelis aspektus, kuriuos įgyvendinant yra užtikrinamas tiesioginio nagrinėjimo principas. Pirmiausia, per pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų posėdžius turi būti iš naujo peržiūrėti įrodymai, kurie buvo tiriami ikiteisminio tyrimo metu. Antra, teismas, kuris nagrinėja bylai reikšmingas aplinkybes turi būti nešališkas ir nepriklausomas. Tai reiškia, kad proceso stadijoje, kurioje susitinka kaltinimo ir gynybos šalys, teismas turi tirti faktines aplinkybes ir įrodymus be jokio palankumo vienai ar kitai proceso šaliai⁷⁵. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių pažymėjo, kad teismai negali varžyti kaltinamųjų teisių teikti įrodymus, nes tai yra tiesioginio nagrinėjo principo pažeidimas⁷⁶. Kitoje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą, kurioje kilo klausimas dėl to, kad pirmosios instancijos teisme, nagrinėjant bylą buvo iškvieistas liudytojas, tačiau neapklaustas. Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad tiesioginio nagrinėjimo principas įpareigoja teismą apklausti liudytojus, kitus proceso dalyvius. Jeigu tai nepadaryta, gali būti vertinama kaip esminis baudžiamojo proceso kodekso atitinkamos normos pažeidimas⁷⁷. Taigi, galima

⁷³ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 207-208.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. sausio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje D. N. v. A. U., S. U., V. J., R. O., Nr. 2K-2/2005.

⁷⁵ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 213-214.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje A. P. v. V. Ž., G. Ž., Nr. 2K-185/2008.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje V. K. v. A. S., Nr. 2K-204/2008.

teigti, kad ir tiesioginio nagrinėjimo principas, kaip ir kiti, yra neatsiejama baigiamojo akto dalis, kuri užtikrina tinkamą ir teisingą teisminį procesą.

Žodinio nagrinėjimo principas įtvirtintas baudžiamojo proceso kodekso 242 straipsnyje. Šis principas reiškia, kad teismas savo baigiamąjį aktą grindžia tik tokiais įrodymais, kurie buvo ištirti ir patikrinti teisminio proceso nagrinėjimo metu. „Žodinio nagrinėjimo principo baudžiamojoje byloje svarbą rodo du aspektai – pirma, tai grynai praktinio patogumo teismui ir proceso dalyviams atlikti savo funkcijas byloje prielaida bei, antra, tai garantas, užtikrinantis proceso dalyvių bei kitų asmenų teisę į greitą ir viešą teisinį procesą, kuris lemia ir nešališko teismo garantijas“⁷⁸. Žodinio nagrinėjimo principas dominuoja pirmosios instancijos teismų procesuose. Išimtimi gali būti laikomi tik atvejai, kai taikomas sutrumpintas įrodymų tyrimas arba teismas priima baudžiamąjį įsakymą. Nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, žodinio nagrinėjimo principas taikomas ne visada, nes tai priklauso nuo apeliacinio skundo turinio ir bylą nagrinėjančios kolegijos sprendimo. Kasaciniame procese nuo 2008 m. sausio 1 d. leista bylas nagrinėti ir žodinio, ir rašytinio proceso tvarka. Galioja bendra nuostata, kad kasacinė byla nagrinėjama rašytine tvarka, išskyrus kai: 1) kasacinis skundas yra paduotas nuteistojo, išteisintojo ar to, kuriam byla buvo nutraukta; 2) jeigu byla perduota išplėstinei septynių teisėjų kolegijai ar plenarinei sesijai; 3) bylą pirma instancija nagrinėjo apygardos teismo išplėstinė trijų teisėjų kolegija; 4) apeliacinės instancijos teismas panaikino ir priėmė naują nuosprendį pagal baudžiamojo proceso kodekso 329 str. 1–3 punktus; 5) trijų teisėjų kolegija nusprendžia, kad reikia išklausti proceso dalyvių paaiškinimus žodžiu. Detalią tvarką reglamentuoja baudžiamojo proceso kodeksas⁷⁹.

Apibendrinant aptartų principų turinį, galima teigti, kad analizuoti principai užtikrina tinkamą, teisingą ir teisėtą teisminį baudžiamosios bylos nagrinėjimą. Teisė į teisingą teismą apima daugelį nagrinėtinų principų ir saugo asmenų teises, kurios jiems garantuoja teisingą bylos išsprendimą. Nekaltumo prezumpcijos principas apsaugo asmenis nuo nepagrįstų kaltinimų ir suponuoja įrodymams tam tikrus reikalavimus. Įrodymai, kuriais priimamas apkaltinamasis nuosprendis, turi nekelti papildomų abejonių. Nešališkumo ir teismų nepriklausomumo principas garantuoja proceso šalims teisę, jog jų teisminis nagrinėjimas bus be išankstinio nusistatymo ir teismo nepriklausomumo nuo kitų su byla susijusių ar nesusijusių asmenų įtakos. Principas, teigiantis, kad teisingumą vykdo tik teismai, užtikrina, kad teisingumas būtų įgyvendintas tik teismo. Išnagrinėti baudžiamąją bylą ir už ją paskirti sankciją gali tik jis. Rungimosi principas garantuoja

⁷⁸ JURKA, R., *et al. Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 223.

⁷⁹ *Ibid*, p. 226.

proceso šalims vienodas galimybes pateikti įrodymus, dokumentus. Šalių procesinio lygiateisiškumo principas, kaip ir rungimosi principas, užtikrina šalims vienodas galimybes pateikti savo nuomonę apie vieną ar kitą situaciją, kuri susijusi su nagrinėtina byla. Teisės į gynybą principą turi užtikrinti valstybės institucijų pareigūnai, kurie šią teisę turi padaryti realią ir veiksmingą. Proporcingumo principas užtikrina, kad teisiniame nagrinėjime nebūtų taikomos griežtesnės poveikio priemonės, nei reikalingos tikslui pasiekti. Proceso viešumo principas siekia dar labiau įtraukti visuomenę į teisingumo vykdymą. Valstybinės kalbos principas siekia išsaugoti tautos identitetą, valstybinių institucijų sėkmingą funkcionavimą. Proceso greitumo principas užtikrina proceso šalių teisę, į kuo įmanomai trumpesnę teisminį procesą. Proceso išsamumo principas siekia atskleisti visas nusikalstamai veikai reikšmingas faktines aplinkybes ir tuo pagrįsti teismo baigiamąjį aktą. Tiesioginio nagrinėjo principas siekia, kad visi įrodymai, visų proceso šalių parodymai būtų tiesiogiai ištirti teisiama jame teismo procese. Žodinio nagrinėjimo principas siekia to, kad baigiamasis teismo aktas būtų pagrįstas tik tokiais įrodymais, kurie buvo ištirti ir patikrinti teismo proceso nagrinėjimo metu.

2. TEISINGAS TEISMO BAIGIAMAS AKTAS

2.1. Teisingo teismo baigiamojo akto samprata

„Baudžiamasis procesas turi būti baigtas teisingo, teisėto ir pagrįsto, prevencinę reikšmę turinčio teismo sprendimo dėl atsakomybės patraukto asmens kaltumo ar nekaltumo bei baudžiamosios teisinės sankcijos skyrimo, priėmimu. Sprendimas teisėtu ir pagrįstu gali būti laikomas tik tuo atveju, kai priimant buvo laikomasi žmogaus teisių apsaugos standartų“⁸⁰. Pagal baudžiamojo proceso kodeksą, teismo baigiamasis aktas sudarytas iš įžanginės, aprašomosios ir rezoliucinės nuosprendžio dalių⁸¹. Siekiant išsiaiškinti teisingo teismo baigiamojo akto sampratą, būtina gilintis į teisės doktriną, teismų jurisprudenciją, kuri analizuoja, koks teismo baigiamasis aktas laikomas teisingu.

Teisės doktrinoje sunku rasti aiškiai apibrėžtą teisingo teismo baigiamojo akto sampratą ar sąvoką, tačiau iš atskirų aspektų įvardintų teisės doktrinoje, jurisprudencijoje galima nustatyti pagrindinius kriterijus, kurie būtini atsakant į klausimą, koks iš tikrųjų turi būti teisingas teismo baigiamas aktas. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartį, „nuosprendis yra teisėtas ir pagrįstas, kai priimtas ir surašytas laikantis baudžiamojo ir baudžiamojo proceso įstatymų bei kitų teisės normų, jame padarytos išvados dėl nusikalstamo įvykio, nusikalstamos veikos sudėties, kaltinamojo kaltumo arba nekaltumo, skiriamos bausmės ir kitų nuosprendyje sprendžiamų klausimų pagrįstos išsamiai ir nešališkai ištirtais ir teisingai įvertintais įrodymais“⁸². Remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija, teisingam baigiamajam aktui nėra aktualu, kad jis būtų balsu perskaitomas ar kitaip pranešamas byloms šalims, tačiau svarbiausia, kad jis būtų surašomas ir pagrįstas visomis turimomis aplinkybėmis bei argumentais. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad baigiamajam aktui svarbu vientisumo reikalavimas, kuris reiškia, kad akto rezoliucinę dalį privalu grįsti įrodymais ir tai, kad jis visada, be jokių išimčių, turi būti pasirašytas visų bylą nagrinėjančių teisėjų⁸³. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, būtent 2006 m. sausio 16 d. ir 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimuose, teisingo teismo baigiamojo akto sampratą nagrinėjama detaliau. 2006 m. rugsėjo 21 d.

⁸⁰ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 17.

⁸¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje S. U., T. U. v. E. S., Nr. 2K-627-303/2015*.

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06*.

nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad kiekvienas baigiamasis aktas turi būti grindžiamas teisiniais argumentais, kurie turi būti išdėstyti sprendime, o ne išdėstomi po teismo baigiamojo akto paskelbimo, kai teismas jau negali keisti ar koreguoti argumentų. Konstitucinis Teismas prieštarauja nuomonei, kad baigiamasis teismo aktas gali būti paskelbtas ne visas, nes tai kelia visuomenei abejonių dėl teisingumo vykdymo. Bet Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad gali būti situacijų, kada teismas paskelbia sutrumpintą sprendimą. Konstitucijoje *expressis verbis* nėra įtvirtinto draudimo, kad teismas negali paskelbti sutrumpinto sprendimo ir žodžiu išdėščius jo priėmimo argumentus, juos surašyti vėliau per įstatymo numatytą terminą. Toks draudimas, pasak Teismo, neišplaukia ir iš Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos. Tik pabrėžtina, kad tokia situacija negali kaltinamajam apriboti teisių skusti sprendimą apeliacine ar kasacine tvarka⁸⁴. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarime taip pat pabrėžė, kad baigiamasis teismo aktas turi būti suprantamas ir suprantamas tiek, kad paskelbus jį viešai, proceso dalyviams bei šalims nekiltų jokių abejonių, kodėl buvo priimtas vienoks ar kitoks sprendimas⁸⁵. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžia, kad teismo baigiamasis aktas turi būti priimtas išsamiai išaiškinus visas bylai reikšmingas aplinkybes, o jeigu jos buvo neišanalizuotos, tai turi būti bent aptartos aprašomojoje teismo baigiamojo akto dalyje⁸⁶. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje atskleidžiama, koks turi būti baigiamasis aktas. Teismas pažymi, kad kiekvienas teismo nuosprendis turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus, tai reiškia, kad nuosprendyje turi būti tiek teisinių argumentų, kiek užtektų pagrįsti atitinkamą nuosprendį. Pažymima, kad sprendime negali būti nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės priimti teisingą teismo baigiamąjį aktą⁸⁷. Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad teismo baigiamasis aktas gali būti grindžiamas tik patikimais įrodymais, o patikimumą galima nustatyti išanalizavus tų įrodymų gavimo tvarką, patikrinus juos pagal baudžiamojo proceso kodekso numatytą tvarką ir palyginus su kitais turimais įrodymais⁸⁸. Dar vienas svarbus akcentas, kurį pažymi Konstitucinis Teismas, yra tai, kad baigiamieji teismų aktai turi būti visiškai surašyti jų paskelbimo dieną ir nedelsiant įteikiami proceso šalims⁸⁹. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime gana

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-6-693/2018.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. liepos 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-376-303/2015.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-223-648/2018.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.

detaliai aprašyta, koks teismo baigiamasis aktas galėtų būti laikomas teisingu. Kalbant apie teisingą teismo baigiamąjį aktą, vienam proceso dalyviui jis gali atrodyti teisingas, o kitam ne. Tam yra apeliacijos institutas, leidžiantis apskūsti pirmosios instancijos baigiamąjį teismo aktą. Apeliacinės instancijos teismas gali panaikinti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą ir priimti naują sprendimą arba nuspręsti gražinti bylą į pirmąją instanciją. Kaip pavyzdį galima paminėti Vilniaus apygardos teismo 2019 m. rugpjūčio 21 d. nutartį, kurioje apygardos teismas nustatė esminį baudžiamojo proceso pažeidimą, kuris leidžia daryti išvadą, kad pirmosios instancijos teismas buvo šališkas vienos iš byloje dalyvaujančių proceso šalių atžvilgiu. Esant tokiai situacijai Vilniaus apygardos teismas naikino nuosprendį ir perdavė bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui⁹⁰. Teisingam teismo baigiamajam aktui reikšmės turi ir priimamo akto formos laikymasis. Pagal baudžiamojo proceso kodeksą, teismo baigiamasis aktas turi būti sudarytas iš įžanginės, aprašomosios ir rezoliucinės nuosprendžių dalių. Nuosprendis taip pat turi būti pagrįstas tik tais įrodymais, kurie buvo išsamiai išnagrinėti teisiamejame posėdyje. Apkaltinamasis nuosprendis negali būti pagrįstas tik nukentėjusiųjų ar liudytojų parodymais. Šiais parodymais galima pagrįsti apkaltinamąjį nuosprendį tik tada, kai juos patvirtina kiti įrodymai⁹¹. Baigiamojo akto teisingumui itin didelę reikšmę turi sprendimo motyvavimas, kadangi proceso šalims negali kilti papildomų abejonų dėl baigiamojo akto teisėtumo ir teisingumo.

Teisingam teismo baigiamajam aktui turi reikšmės ir tai, koku pagrindu jis buvo priimtas. Teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai padeda baigiamajam aktui tapti teisėtam, teisingam. Tačiau aktualus aspektas, lemiantis teismo baigiamojo akto teisingumą, yra ir teismo precedentas. „Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštaringai) teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriamai susijusia ir iš jų kylančia maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t.y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų“⁹². Teisminis

⁹⁰ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. rugpjūčio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje D. Š. v. L. L., D. A., Nr. 1A-442-885/2019.

⁹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

⁹² VĖGĖLĖ, I. *Teismo precedentas kaip vienodos teismų praktikos formavimo priemonė*. [interaktyvus]. Vilnius, 2016, p. 1. [žiūrėta 2019 m. spalio 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/pranesimas_teismo-precedentas-ignas-vegele-2016-09-15.docx>.

precedentas Lietuvos nacionalinėje teisėje buvo pripažintas kaip teisės šaltinis po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo. Nutarime įtvirtinta nuostata, kuri nurodo, kad bendrosios kompetencijos teismai privalo būti saistomi pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose, o žemesnės instancijos teismai priimdami sprendimus turi būti saistomi aukštesnės instancijos priimtų teismų sprendimų⁹³. Teismo precedentai atsirado bendrosios teisės tradicijos šalyse. Precedento taikymo galimybes atskleidžia J. Razas. Jis teigia, kad angliškoje teismo praktikoje, galima rasti net 3 precedento taikymo atvejus. Pirmiausia, kuomet precedentas yra pritaikomas. Antra, kai bylos aplinkybės skiriasi ir yra atsisakoma taikyti precedentą. Trečia, kai byla yra šiek tiek su kitokiomis faktinėmis aplinkybėmis ir precedentas yra taikomas tik iš dalies⁹⁴. Lyginant su Lietuvos teismų praktika, Lietuvoje kur kas dažniau yra taikomi pirmi du variantai, nei trečiasis. Precedento pritaikymo teisingumas priklauso koks bus teismo baigiamasis aktas. Aišku, teisėjas prisidėdamas prie teisės kūrimo, turi vadovautis ir teisės principais⁹⁵. Teisės doktrinoje randama nuomonių, kad teismai turi teisę ne tik taikyti precedentus, bet ir kurti teisę. Kaip kad teisės spragų užpildymo atveju, jeigu nėra atitinkamo teisinio reguliavimo atitinkamu atveju. Tai pateisina vaizdingas R. A. Posner teiginys, kad „teismų privalumas yra jų sukaupta patirtis, kurios įstatymų leidėjai dėl žmogiškojo išvalgumo ribotumo negalėjo numatyti priimdami įstatymą“⁹⁶. Teismo precedento esmę sudaro *stare decisis* principas, kuris nurodo, kad visas tapačias vėlesnes bylas būtina spręsti taip, kaip buvo išspręsta byla, kurioje yra suformuluotas teismo precedentas – *auctoritas rerum similiter judicatarum*⁹⁷. Teisminis precedentas prisideda prie teisingo teismo baigiamojo akto sukūrimo, nes, pagal J. Baltrimą, reikia pripažinti, kad pagrindinis precedento privalumas yra asmenų lygybės prieš įstatymą užtikrinimas. Tai reiškia, kad dvejose analogiškose bylose priimtas skirtingas sprendimas reikštų konstitucinį byloje dalyvaujančių asmenų lygybės prieš įstatymą principo pažeidimą⁹⁸. Teismo baigiamajam aktui teisminis precedentas reikšmingas ir dėl teismų sprendimų prognozuotumo. Esant tinkamam teismo precedentui, teismui įgyvendinti teisingumą tampa paprasčiau, nes analogišką bylą sprendžiantis teismas privalės priimti tokį sprendimą, koks buvo priimtas byloje, kurioje sukurtas precedentas. O tai leidžia

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33-03.

⁹⁴ RAZ, J. *The authority of law: Essays on law and morality*. New York: Oxford University Press, Inc., 1979, 185.

⁹⁵ LATVELĖ, R. *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010.

⁹⁶ POSNER, R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 230.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2012 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-650/2012.

⁹⁸ BALTRIMAS, J. *Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai*. Vilnius: Teisės problemos, ISSN 1392-1592, 2012. Nr. 4 (78), p. 52.

proceso dalyviams nuspėti, koks bus priimamas teismo baigiamasis aktas⁹⁹. Teismų sprendimų prognozavimas leidžia proceso šalims numatyti savo veiksmų pasekmes, o kilus tam tikram ginčui – prognozuoti jo baigtį¹⁰⁰. Taigi, pastebima, kad teismo baigiamąjo akto teisingumas, pagrįstumas priklauso nuo to, kokių pagrindų tas aktas yra priimamas. Vienas iš tokių pagrindų gali būti teisminis precedentas, kuris prisideda prie teisingo teismo baigiamąjo akto. Proceso šalys gali prognozuoti galimą sprendimą, teismui analogiškoje byloje lengviau priimti tokį pat sprendimą ir tai garantuoja teismų praktikos tęstinumą.

Apibendrinant visa tai, kas išdėstyta, darbo autorius nori pabrėžti svarbiausius momentus, susijusius su teisingu teismo baigiamuoju aktu. Galima teigti, kad teisingas teismo baigiamas aktas turi būti teisiškai pagrįstas, argumentuotas, jame turi būti aptartos visos bylai reikšmingos aplinkybės. Konstitucinio Teismo doktrinoje nurodoma, kad negali būti nutylėtos jokios bylai reikšmingos faktinės ir teisinės aplinkybės, priimant teismo baigiamąjį aktą turi būti pasiremta visais įrodymais bei motyvais. Teismas turi rasti tvirtą pagrindą tai pagrįsti, ar tai būtų precedentas, atitinkama norma, ar tiesiog sprendimas, kuris būtų pagrįstas konstituciniais, demokratinės valstybės principais. Teismo precedentas prisideda prie teismų praktikos tęstinumo, teismų sprendimo prognozavimo. Precedentas leidžia proceso šalims nuspėti, koks bus teisinis atsakas į jų padarytus veiksmus atitinkamoje nusikalstamoje veikoje. Kaip dokumentas, baigiamasis teismo aktas turi būti vientisas, suprantamas visiems proceso dalyviams, nedviprasmiškas, jo sukeltos teisinės pasekmės negali kelti abejonių, kodėl teismas vienoje ar kitoje situacijoje pasielgė būtent taip.

2.2. Teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų įtaka teisingam teismo baigiamajam aktui

Teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai turi įtakos teisingam teismo baigiamajam aktui, nes jie atlieka daug svarbių funkcijų, gali užpildyti teisės spragas ir užtikrinti teisingą bei teisėtą teismo baigiamąjį aktą. Remiantis Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 34 straipsnio 1 dalimi, teismai nagrinėdami bylas turi laikytis proceso šalių lygiateisiškumo, teisės į teisinę pagalbą, teisės į tinkamą, operatyvų, ekonomišką

⁹⁹ BALTRIMAS, J. *Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai*. Vilnius: Teisės problemos, ISSN 1392-1592, 2012. Nr. 4 (78), p. 53.

¹⁰⁰ VĖGĖLĖ, I. Pranešimas: *Teismo precedentas kaip vienodos teismų praktikos formavimo priemonė*. [interaktyvus]. Vilnius, 2016, p. 4. [žiūrėta 2019 m. spalio 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/pranesimas_teismo-precedentas-ignas-vegele-2016-09-15.docx>.

procesą, teisės būti išklausytam, rungimosi, nekaltumo prezumpcijos, teismo nešališkumo, teismo proceso viešumo, betarpiškumo ir kitais teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principais¹⁰¹. Todėl galima spręsti, kad teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principais būtina remtis teismo proceso metu, nes tik formaliai naudojant normas gali būti tinkamai neįgyvendinti baudžiamąjo proceso tikslai ir neapsaugotos žmogaus teisės baudžiamajame procese. Kadangi principai, kitaip nei normos, lengviau prisitaiko prie socialinių santykių kaitos, į juos būtina atsižvelgti įgyvendinant teisingumą – priimant atitinkamus sprendimus baudžiamajame procese. Pasak E. Kūrio, „teisės principai yra teisės sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas ir teisinė praktika, bendrasis ir individualus teisinis reguliavimas bei teisės realizavimas“¹⁰². Taigi, galima suprasti, kad teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai turi įtakos teisingam teismo baigiamajam aktui, tik reikia išsiaiškinti, kaip jie atsiskleidžia vykdamas teisingumą. Teisės teorijoje nurodoma, kad teisės principai įgyja itin reikšmingą dalį teisės taikyme ir nukreipia teisinga linkme, to ne visada užtektų remiantis tik atitinkama teisės norma¹⁰³. Darbo autoriaus nuomone, tinkamiausias jų realizavimas užtikrinant tinkamą teisinį reguliavimą bei teisinę praktiką, yra principų pritaikymas jų atliekamų funkcijų atžvilgiu.

Trumpai išsiaiškinsime baudžiamąjo proceso principų funkcijas. Pirmiausia, remiantis principais siekiama vienintelio ir kryptingo tikslo – nustatyti tiesą byloje ir priimti teisingą baigiamąjį aktą. Principai padeda nenukrypti į šalį ir siekti konkretaus tikslo. Tiesos nustatymas ir teisingo akto priėmimas priklauso nuo to, kaip bus užtikrinti pagrindiniai konstituciniai principai ir žmogaus teisės teisminiame procese. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarime pažymėjo, kad Konstitucijoje įtvirtinta, jog bendrosios kompetencijos teismai įgyvendindami teisingumą turi įgyvendinti teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui ir kitais konstitucinius principus¹⁰⁴. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje nurodo, kad „Iš Konstitucijos preambulėje įtvirtintų teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekių, Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalies, 3 straipsnio 1 dalies nuostatų, baudžiamąjo proceso paskirties ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851.

¹⁰² BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2001, p. 202.

¹⁰³ LASTAUSKIENĖ, G., *Turiningasis teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus?* Vilnius: Jurisprudencija 2006 8(86), p. 65.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2007 m. spalio 24 d. nutarimas byloje Nr. 26/07.

baudžiamąjį įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas (BPK 1 straipsnio 1 dalis)¹⁰⁵. Antra, baudžiamojo proceso principai padeda atskleisti kai kurių normų turinį, padeda suprasti jų siekiamą tikslą bei kryptingumą, atskleidžia kai kurias baudžiamojo proceso kodekso normas, padeda suprasti, kaip reikia elgtis konkrečioje situacijoje. Principai padeda atskleisti kai kurias baudžiamojo proceso kodekso normas, nes priklausomai nuo praktinių situacijų, jos gali būti skirtingai interpretuojamos. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, „kad ir kaip aiškiai būtų suformuluota teisės nuostata, neišvengiamai egzistuoja teismo aiškinimo elementas. Visada reikės išaiškinti abejonių keliančius klausimus ir prisitaikyti prie besikeičiančių aplinkybių“¹⁰⁶. Kaip pavyzdį šios funkcijos įgyvendinime galima paminėti vieną iš Aukščiausiojo Teismo nutarčių, kurioje Teismas nagrinėjo klausimą dėl nešališkumo principo. Teismas pažymėjo, kad vertinant konstitucinę jurisprudenciją, Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, jeigu atitinkamas teisėjas ikiteisminiame tyrime priėmė kokį nors sprendimą, tai savaime nereiškia, kad teismo nagrinėjime, neįvertinęs situacijos, jis turi nusišalinti¹⁰⁷. Trečia, baudžiamojo proceso principai padeda pagrįsti tam tikras teisės normas, padeda išspręsti teisės spragų klausimą¹⁰⁸. Nors teisės spragų užpildymo funkcija teisės teorijoje yra diskutuotina, tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika bei Konstitucinio Teismo jurisprudencija patvirtina, kad ji reikšminga ir reikalinga. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, yra pažymima, kad teisės aktuose esančias spragas galima užpildyti taikant teisę, tai yra taikant teisės principus. Kartu pabrėžtina, kad tos spragos yra užpildomos tik *ad hoc*, tai yra tik tam konkrečiam teisiniam, individualiam visuomeniniam santykiui¹⁰⁹. Konstitucinis Teismas pažymi, kad teisės spragų pašalinimas yra atitinkamo teisės subjekto kompetencijos dalykas. Teismas teisės spragų šalinimas sudaro tinkamas prielaidas formuoti vienodai teismų praktikai tam tikros kategorijos bylose, kuriose teisės spraga yra užpildoma teisės analogijos būdu¹¹⁰. Dar viena principam reikšminga funkcija – argumentavimo. Kilus ginčui itin reikšmingas teisinis argumentavimas. Teismai kiekvieną savo sprendimą argumentuoja. Argumentuojant sprendimus ir

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. kovo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje D. S., I. K. v. V. P., Nr. 2K-7-81/2013.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje R. M. v. T. K., Nr. 2K-P-1/2014.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų išplėstinė kolegija. 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje V. T. v. I. J., A. B., G. B., M. J., A. B., N. B., A. L., Nr. 2K-7-124-648/2015.

¹⁰⁸ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 11-13.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje S. A. v. D. S., Nr. 2K-P-429/2007.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje S. A. v. D. S., Nr. 2K-P-429/2007.

pateikiant tam tikrus išaiškinimus būtina naudotis teisės principais. Teismo sprendimas yra teisėtas ir teisingas tada, kai jis yra teisiškai pagrįstas ir argumentuotas¹¹¹. Konstitucinis Teismas patvirtina tokią nuostatą ir pažymi, kad iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą, reikalauja, kad kiekvienas teismo sprendimas būtų grindžiamas teisiniais argumentais, įrodymais ir motyvais¹¹².

Trumpai aptarus baudžiamojo proceso principų funkcijas, išsiaiškinsime, kaip jos daro įtaką teismų priimamiems baigiamiesiems aktams. Darbo autoriaus nuomone, principai turi itin svarbią reikšmę, kadangi analizuojant teismų praktiką, dažnai galima pastebėti principų naudojimą, vieno ar kito sprendimo argumentavimą pasitelkiant į pagalbą tam tikrą principą. Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 24 d. nutartį, kurioje Teismas pažymi, kad nešališkumo principas turi kelis aspektus. Pirmiausia, teismas turi būti subjektyviai nešališkas. Teismas negali turėti išankstinio nusistatymo vienu ar kitu klausimu toje byloje. Antra, teismas turi būti objektyviai nešališkas. Teismas neturi sudaryti tokios situacijos, kurioje kiltų abejonių dėl jo nešališkumo¹¹³. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad nešališkumo principas neturėtų būti suprantamas per plačiai. Nešališkumo principas neturi būti siejamas su atsitiktinėmis klaidomis, tokiomis kaip baigiamojo akto motyvacijos stoka, tam tikrų motyvų neįvertinimu ar kitokiais nuosprendžio surašymo trūkumais¹¹⁴. Konstitucinis Teismas savo nutarime konstatavo, kad „baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas turi būti pagrįstas konstituciniais teisėtumo, lygybės įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcijos, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teismo ir teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų valstybės institucijų (pareigūnų), dalyvaujančių baudžiamajame procese, funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kitais principais (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimai)“¹¹⁵. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje pažymi, kad nagrinėjant bylą ir siekiant priimti teisingą teismo baigiamąjį aktą, būtina neapsiriboti tik proceso šalių pateiktais duomenimis, pats teismas turi imtis iniciatyvos nagrinėjant neaiškius klausimus. Gali kviesti ekspertus, specialistus, papildomus liudytojus ar tiesiog gauti

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“, R.G.K.*, Nr. 3K-3-17/2006.

¹¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje *A. A. v. V. A. Ž.*, Nr. 2K-495/2014.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. G. v. K. Z.*, Nr. 2K-311-489/2015.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

kitus reikšmingus įrodymus¹¹⁶. Šie minėti teismo veiksmai yra principo, kurio teigiama, kad teisingumą vykdo tik teismai, sudėtinė dalis. Teisingam teismo baigiamajam aktui yra aktualūs ir kiti principai. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame Teismas pažymi, kad „nekaltumo prezumpcija yra viena svarbiausių teisingumo vykdymo demokratinėje teisinėje valstybėje garantijų, tai pamatinis teisingumo vykdymo baudžiamųjų bylų procese principas, viena svarbiausių teisingumo vykdymo demokratinėje teisinėje valstybėje garantijų, kartu – svarbi žmogaus teisių ir laisvių garantija“¹¹⁷. Lietuvos Aukščiausio Teismo praktikoje atskleidžiamas pagrindinių baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų turinys, todėl galima pastebėti ir kitų principų įtaką teisingam teismo baigiamajam aktui. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių pažymi, kad baudžiamasis procesas yra grindžiamas rungimosi principu, pagal kurį proceso šalys turi lygias teises dalyvauti procese, teikti paaiškinimus, savo argumentus ar atsikirsti viena kitai. Tačiau įdomus faktas yra tas, kad teismas šioje nutartyje pažymi, jog proceso šalių padėtis skiriasi, kadangi kaltinamojo teisinis statusas yra apibrėžtas nekaltumo prezumpcijos principu¹¹⁸. Pavyzdžiui, dar vienoje savo byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad rungimosi principas, turi užtikrinti šalims vienodas procesines teises, teismas turi sudaryti vienodas sąlygas šalims pateikti dokumentus, įrodymus. Sudarant vienodas sąlygas šalims dalyvauti procese, pateikti savo nuomonę vienu ar kitu klausimu, teikti įrodymus, galima tikėtis teisingo teismo baigiamojo akto¹¹⁹. Teismų praktikoje atsiskleidžia ir teisės į teisingą teismą principas. Šis principas taip pat svarbus teisingam bei teisėtam teismo baigiamajam aktui, kadangi kaltinamasis turi aktyvią, realią teisę gintis. Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių pažymi, kad teisė į gynybą asmeniui turi būti suteikta nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos. Nors būna atvejų, kada asmuo tiesiog atsisako gynėjo, tačiau valstybės teisėsaugos institucijų pareiga imperatyviais atvejais garantuoti valstybės paskirtą gynėją. Yra išimčių kada įtariamasis ar kaltinamasis atsisako gynėjo, tačiau pats sau tinkamai atstovauti nesugeba. Todėl Teismas pažymi, kad būtina jam kiek įmanoma geriau garantuoti teisę į teisingą teismą¹²⁰. Būtina paminėti ir proporcingumo principą, kuris taip pat turi itin reikšmingą dalį teisingam teismo baigiamajam aktui. Konstitucinio

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje A. B. v. J. S., Nr. 2K-252/2005.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2016 m. birželio 27 d. nutarimas byloje Nr. KT19-N10/2016.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-140-628/2019.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje M. K. v. R. B., V. K., Nr. 2K-62-976/2017.

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje B. Z. v. A. P., Nr. 2K-462-697/2015.

Teismo jurisprudencijoje yra aiškiai išnagrinėtas šis principas ir pažymėta, kokią reikšmę jis turi baigiamajam aktui. Kaip pavyzdį galima paminėti Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimą, kuriame Teismas pažymi, kad proporcingumo principas padeda suderinti taikomų priemonių kaltininkui skyrimą su siekiamu rezultatu. Žmogaus teisės neturi būti varžomos labiau nei reikalinga tam tikram tikslui pasiekti. Taip pat pažymima, kad kiekvienu individualiu atveju turi būti atkreipiamas dėmesys į kiekvieną žmogų atskirai. Jo veiksmai turi būti analizuojami tik tam konkrečiu atveju, apie jį negalima spręsti iš ankstesnės praktikos, kaip jo vietoje elgtųsi kiti žmonės¹²¹.

Apibendrinant visa tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad teismo baigiamajam aktui bei procesiniams sprendimams turi būti naudojami teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai, nes principai paprasčiau nei normos prisitaiko prie socialinių santykių kaitos. Teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai daro itin reikšmingą įtaką teisingam teismo baigiamajam aktui. Dėl principų yra užtikrinamas teismo nešališkumas priimant sprendimą, teismo aktyvumas aiškinantis tiesą, bylos proceso dalyvių lygiateisiškumą, realią gynybą apsiginti nuo nepagrįsto kaltinimo, taip pat saugomos žmogaus teisės ir laisvės bei proporcingumas tarp taikomų priemonių ir siekiamo rezultato. Teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai prie teismo baigiamojo akto prisideda atlikdami savo funkcijas. Principais siekiama nustatyti tiesą byloje, išaiškinti baudžiamojo proceso normas, kurios kelia abejonių. Principais gali būti pagrindžiamas baigiamasis aktas ar tiesiog užpildoma teisės spraga atitinkamoje situacijoje. Tai patvirtina nagrinėjama teismų praktika, kurioje principai realiai atlieka jiems priskirtas funkcijas, siekiant priimti teisėtą, teisingą teismo baigiamąjį aktą.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas byloje Nr. KT13-N5/2014.

3. TEISMINIO BAUDŽIAMOSIOS BYLOS NAGRINĖJIMO PRINCIPŲ TAIKYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

3.1. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų taikymas pagal teismų instancijas

Teismų priimami baigiamieji aktai negali būti sukurti tik formaliai taikant teisės normas. Kai kurioms normoms reikia paaiškinimo, todėl į pagalbą pasitelkiami principai. Baudžiamojo proceso principai padaro teisę „gyvą“. Jų pagalba atskleidžiamas tam tikrų normų turinys, parenkamas tinkamas normos taikymas. Principai garantuoja teisėtą, teisingą teismo sprendimą, užtikrina tam tikras žmonių teises bei laisves. Tačiau šiame skyrelyje nagrinėsime tai, kokia apimtimi atskirų instancijų teismai vadovaujasi principais, priimant procesinius sprendimus. Principus naudoti procese yra būtina, tai nurodyta Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Pasak R. Alexy, teisėjams dažnai tenka atlikti vertinimo veiksmą, todėl ne visada užtenka remtis formaliai tik įstatymu¹²². Šiame daro skyriuje siekiama išsiaiškinti, kaip pirmosios instancijos, apeliacinės instancijos bei kasacinės instancijos teismai taiko principus ir grindžia savo sprendimus, nutartis, nutarimus ar nuosprendžius.

Pradėsime nuo pirmosios instancijos teismų baigiamųjų aktų peržiūros. Analizuosime, kokia apimtimi šios instancijos teismai taiko principus. Vienoje iš Marijampolės apylinkės teismo nutarčių galima pastebėti, kad teismas principo turinio neatskleidžia, tačiau pagrįsdamas savo sprendimą, tiksliau, pasitelkdamas į pagalbą proporcingumo principą, pasisako, kad dėl mažareikšmių veiksmų, nepilnamečiui neverta taikyti realaus laisvės atėmimo bausmės, nes tai būtų neproporcinga jo padarytiems veiksams, o siekiamo rezultato galima pasiekti ir kitomis, daug švelnesnėmis sankcijomis¹²³. Dar vienoje Marijampolės apylinkės teismo nutartyje pažymima, kad priimant sprendimą būtina atsižvelgti į proporcingumo principą. Teismas konstatavo, kad kaltinamieji nusikalto pirmąjį kartą, savo kaltę pripažįsta, pažada daugiau nenusikalsti, todėl teismas vertino, kad kaltinamiesiems turi būti taikoma probacija, t.y. jie toliau turi būti taisomi neizoliuoti nuo visuomenės, todėl taikė BK 75 str. nuostatas ir laisvės atėmimo bausmės vykdymą atidėjo¹²⁴. Vienoje iš Tauragės apylinkės teismo nutarčių

¹²² ALEXY, R. *Teisinio argumentavimo teorija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 23.

¹²³ Marijampolės apylinkės teismas. 2019 m. rugpjūčio 28 d. nutartis byloje Nr. T-378-523/2019.

¹²⁴ Marijampolės apylinkės teismas. 2019 m. rugpjūčio 12 d. nuosprendis byloje Nr. 1-238-416/2019.

atskleidžiama proporcingumo principo esmė. Teismas pažymi, kad „proporcingumo principo esmė yra ginti žmogaus teises nuo pernelyg didelio valstybės vykdomo žmogaus teisių ribojimo, kiekviena skiriama nuobauda turi būti adekvati padarytam nusižengimui“¹²⁵. Šioje nutartyje teismas analizavo situaciją dėl bausmės vykdymo atidėjimo. Asmuo, kuriam buvo paskirtas bausmės vykdymo atidėjimas, kelis kartus pažeidė jam nustatytus apribojimus. Pažeidimai, pasak teismo, nebuvo piktybiški ir ne tokie, dėl kurių jam reikėtų panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir taikyti realų laisvės atėmimą. Pasak teismo, tai būtų aiškus proporcingumo principo pažeidimas, kadangi asmens taisyklių pažeidimas buvo galimas dėl tam tikrų gyvenimiškų situacijų¹²⁶. Viename iš Vilniaus regiono apylinkės teismo nuosprendžių yra pasisakoma dėl rungimosi principo. Teismas pažymi, kad rungimosi principas lemia tai, kad įrodinėjimo pareiga ir pagrindinis vaidmuo byloje tenka nagrinėtinų aplinkybių nustatymu suinteresuotoms proceso šalims. Tad vienodą teisę pasisakyti ir pateikti savo tam tikrų aplinkybių vertinimą, turi abi proceso šalys – tiek kaltinamieji, tiek nukentėjusieji. Būtina analizuoti kiekvieną situaciją individualiai. Būtent taip, kaip šioje byloje. Svarbu užtikrinti, kad nukentėjusieji iš nusikalstamos veikos negautų naudos, tai yra daugiau žalos atlyginimo, nei kad jiems buvo padaryta žalos¹²⁷. Pirmosios instancijos teismai mažai atskleidžia teismo baudžiamosios bylos principų turinį, tačiau kartais, principus naudoja kaip pagalbines priemones baigiamiesiems aktams pagrįsti bei argumentuoti. Darbo autoriaus nuomone, nėra būtina visada atskleisti teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų turinį, nes imperatyviai tai nėra numatyta įstatyme. Aišku, atsižvelgiant į individualią situaciją, teismas turi teisę pasirinkti, kokia apimtimi taikyti atitinkamus teisės principus. Konstitucinis Teismas, kaip jau minėta, įpareigoja teismų baigiamuosius aktus remti teisės principais, tačiau nenurodo kokios apimtimi. Pirmosios instancijos teismai nėra teismų praktiką kurianti institucija, todėl teikti teisės išaiškinimus dėl teisės principų turinio ar jų taikymo galimybių nebūtina.

Teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai taikomi ne tik pagrįsti teismo baigiamąjį aktą, tačiau jie taip pat gali pagelbėti apsaugoti žmogaus teises, procese dalyvaujančių asmenų procesines teises bei padėti išspręsti bylą teisingai ir teisėtai. Analizuosime, kokia apimtimi apeliacinės instancijos teismai naudoja teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principus. Vienoje iš Vilniaus apygardos teismo nuosprendžių, atskleidžiamas nekaltumo prezumpcijos turinys. Teismas pažymi, kad vadovaujantis nekaltumo prezumpcijos principu, siekiama, kad pareiga įrodyti

¹²⁵ Tauragės apylinkės teismas. 2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis byloje Nr. T-493-999/2018.

¹²⁶ Tauragės apylinkės teismas. 2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis byloje Nr. T-493-999/2018.

¹²⁷ Vilniaus regiono apylinkės teismas. 2018 m. rugpjūčio 31 d. nuosprendis byloje Nr. 1-262-269/2018.

nusikaltimo padarymą tenka baudžiamąjį persekiojimą vykdančioms tarnyboms ar institucijoms. Kaltinamasis ar įtariamasis neturi pareigos įrodinėti savo nekaltumo ir negalima jam perkelti įrodinėjimo naštos. Taip pat teismas pažymi, kad apkaltinamasis nuosprendis negali būti paremtas abejonėmis ar prielaidomis. Apkaltinamasis nuosprendis turi būti pagrįstais įrodymais, kurie neginčijamai patvirtina kaltinamojo kaltę padarius atitinkamą nusikalstamą veiką. Kaip ir teismo nagrinėjamosiose bylose visos faktinės abejonės vertinamos kaltinamųjų naudai¹²⁸. Panevėžio apygardos teismas vienoje iš savo bylų labai vaizdingai nagrinėja faktines aplinkybes remdamasis teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principais. Pavyzdžiui, teismas nagrinėdamas bylą pasisako, kad nusikalstamos veikos buvimą teismas gali konstatuoti tik tada, kai jis savo sprendimą pagrindžia abejonės nekeliančiais įrodymais. Teismas pažymi, kad tie įrodymai turi būti patikimi, tiesiogiai teisiamajame posėdyje ištirti ir teisingai teismo įvertinti¹²⁹. Apeliacinės instancijos teismai prieš taikydami atitinkamus principus, atskleidžia jo turinį. Darbo autoriaus nuomone, turinys atskleidžiamas dėl to, kad teismas principais grindžia atskirus teismo nagrinėjimo sprendimus, o ne tik savo baigiamąjį aktą. Viename iš Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžių, teismas pažymi, kad teismo nešališkumo principo esmė yra tai, kad teismas nagrinėjantis bylą negali turėti ir rodyti bet kokio palankumo vienai iš proceso šalių. Šis principas baudžiamajame procese kaltinamajam užtikrina teisę į tai, kad procesas, kuriame sprendžiamas klausimas ar jis yra kaltas, bus išspręstas teisingai. Teismas pažymi, kad šis principas baudžiamajame procese gali veikti per objektyvųjį bei subjektyvųjį kriterijus. Subjektyvusis kriterijus rodo tai, ar teisėjas kelia abejonių dėl savo šališkumo ir ar yra asmeninis tendencingumas priimant atitinkamus sprendimus. Objektyvusis kriterijus reiškia, kad teismo procesas ir procesiniai veiksmai būtų atliekami taip, kad proceso šalims nekiltų abejonių dėl teisėjo šališkumo. Šališkumas turi būti nustatytas esant tam tikroms aplinkybėms, nes vien šalių nuomonės dėl šališkumo nepakanka. Ir būtent šioje byloje neesminės proceso klaidos ar sprendimai nesudaro pagrindo manyti, kad teismas yra šališkas. Nes ne visi kaltinamųjų prašymai ir skundai gali būti tenkintini¹³⁰. Analizuojant apeliacinės instancijos teismų sprendimus, galima pastebėti, kad jie atskleisti turiniui pasitelkia kasacinės instancijos teismo išaiškinimus ar atskirus pasisakymus iš teismų praktikos. Apeliacinės instancijos praktikoje nagrinėtinas ir rungimosi principas. Vilniaus apygardos teismas 2018 m.

¹²⁸ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. rugsėjo 4 d. nuosprendis baudžiamajame byloje Nr. 1A-10-851/2018.

¹²⁹ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamajame byloje Nr. 1A-265-581/2016.

¹³⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. rugsėjo 3 d. nuosprendis baudžiamajame byloje Nr. 1A-275-483/2018.

rugpjūčio 27 d. nutartyje atskleidžia rungimosi principo esmę. Teismas nutartyje pažymėjo, kad pagal Baudžiamojo proceso kodekso 7 straipsnį, bylos teisme nagrinėtinos laikantis rungimosi principo. Jis taip pat konstatavo, kad visos procese dalyvaujančios šalys, turi lygias teises teikti įrodymus, dalyvauti juos tiriant, ginčyti vieni kitų argumentus, pateikti prašymus, skundus. Šioje byloje teismas nagrinėjo skundą dėl to, kad vienos šalies prašymai buvo patenkinti, nors skundą teikianti šalis jokių prašymų neturėjo. Teismas vertina, kad tokioje situacijoje rungimosi principas nėra pažeidžiamas ir tai neturi įtakos teismo baigiamojo akto teisingumui¹³¹. Taip pat paminėtina dar viena Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis, kurioje teismas pažymi, kad vien įrodymų vertinimas, ne taip, kaip norėtų atitinkama proceso šalis, nesudaro pagrindo teigti, kad teismas buvo šališkas. Teismas taip pat pažymi, kad tam tikros informacijos pateikimas visuomenės informavimo priemonėms apie vykstančius teisminius procesus nėra draudžiamas ir tokie veiksmai nepažeidžia teismo nešališkumo principo¹³². Kauno apygardos teismo 2017 m. gruodžio 7 d. nuosprendyje pažymima, kad įvertinus visas aplinkybes, didesnės trukmės baudžiamojo poveikio priemonės – šiuo atveju teisės vairuoti atėmimas ne metams, o dviem – skyrimas yra teisingas ir proporcingumo principo nepažeidžia. Teismas konstatavo, kad kaltinamojo neteisėti veiksmai, neabejotinai kelia ypatingą pavojų eismo saugumui ir kitų eismo dalyvių sveikatai. Juo labiau, kad jokių išimtinių aplinkybių, kurių pagrindu galima būtų švelninti kaltinamojo atsakomybę (paskiriant jam draudimą naudotis specialia teise vairuoti transporto priemones tokiam terminui, kuris skiriamas asmeniui, padariusiam lengvesnį pažeidimą, t.y. administracinį nusižengimą) nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje nėra¹³³. Taigi, analizuojant apeliacinės instancijos teismų nutartis, nuosprendžius, galima daryti išvadą, kad šios instancijos teismai kur kas labiau gilinasi į teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principus, atskleidžia šių principų turinį, remiasi kasacinės instancijos teismo praktika, vertina juos ir analizuoja, siekdami priimti tinkamą teismo baigiamąjį aktą, apsaugoti žmonių procesines teises ir tinkamai taikyti baudžiamojo proceso kodekso normas.

Taip pat darbe skiriama dėmesio ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai, kurią nagrinėdami atskleisime, kaip šis Teismas taiko teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principus ir kaip juos naudoja priimdamas baigiamuosius aktus. Lietuvos

¹³¹ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. rugpjūčio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje K. P. v. V. P., Nr. 1A-421-654/2018.

¹³² Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2018 m. birželio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-144-1076/2018.

¹³³ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-761-594/2017.

Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartyje yra detalai analizuojamas teismo nešališkumo principas. Teismas apibendrina jau prieš tai minėtus objektyviuosius ir subjektyviuosius kriterijus ir taip pat pažymi, kad teismo nešališkumo principas garantuoja proceso šalims nešališką, teisingą bylos išsprendimą. Šis principas garantuoja suinteresuotoms proceso šalims, kad jų ginčą nagrinės nešališkas, išankstinio nusistatymo neturintis teismas. Teismas taip pat nurodo atvejus, kada gali būti šališkumo apraiškos. Kaip pavyzdžius galima paminėti tokius atvejus, kai teismas nesuteikia proceso šalims vienodų teisių dalyvaujant procese, išreiškia išankstinę poziciją dėl tiriamų įrodymų ar duomenų, teismo baigiamajame akte mintis reiškia tokiomis formuluotėmis, kuriomis simpatizuoja arba negatyviai pasisako apie vieną iš proceso šalių¹³⁴. Kasacinis teismas vienoje iš savo nutarčių pažymėjo, kad „nors teismo nešališkumo reikalavimas baudžiamajame procese pirmiausia suprantamas kaip asmens, ypač kaltinamojo, teisės į teisingą teismą sudėtinė dalis ir vienas iš jo teisių užtikrinimo pagrindų, šios garantijos taikymas neapsiriboja vien tik kaltinamuoju. Bylą nagrinėjantis teismas neabejotinai turi būti nešališkas ir dėl baudžiamajame procese dalyvaujančio prokuroro“¹³⁵. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje galima rasti ir nekaltumo prezumpcijos principo apraiškų ir jo turinio atskleidimo aspektų. Vienoje iš savo nutarčių Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad nagrinėjant bylas būtina atkreipti dėmesį į nekaltumo prezumpcijos principą ir iš jo kylančius reikalavimus. Kaip ir šioje nagrinėtoje byloje kaltinamasis neprivalo įrodinėti savo praturtėjimo teisėtumo. Įrodyti tai, kad to asmens turtas buvo įgytas neteisėtomis pajamomis, ar turėjo ir galėjo žinoti apie tokias aplinkybes, turi kaltinančioji šalis. Pagal Baudžiamojo proceso kodeksą, kaltinančioji šalis yra prokuroras¹³⁶. Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje aiškinamas rungimosi principas. Teismas pažymi, kad teismui atmetus tam tikrus neesminius šalių prašymus, dėl kurių jau atsakymai yra aiškūs arba jie tiesiog neturi ryšio su nagrinėjama byla, nepažeidžia rungimosi principo¹³⁷. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, savo praktikoje dažnai pažymi nekaltumo prezumpcijos principą. Tai yra pagrindas nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme. Teismas nustato, kad kaltinamasis neturi įrodinėti savo nekaltumo, tai turi daryti kaltinamoji šalis ir dar kartą pabrėžia, kad visos abejonės ir neaiškumai turi būti vertinami kaltinamojo naudai. Šis principas užkerta kelią esant tokiai

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-7-648/2019.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-16-489/2017.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-87-719/2019.

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojame byloje R. S. v. I. L., Nr. 2K-116-942/2019.

situacijai priimti apkaltinamąjį nuosprendį. Nacionalinėje teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad apkaltinamasis nuosprendis turi būti priimtas tik tada, kai yra abejonių nekeltantys įrodymai dėl kaltinamojo kaltės¹³⁸. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje proporcingumo principas yra siejamas ir su *ultima ratio* principu. Teismas pažymi, kad kardamosios priemonės kaltininkams turi būti skiriamos atsižvelgiant į padarytą teisės pažeidimą, asmenį, kuris tą pažeidimą padarė ir skirti tokias priemonės, kurios nesuvaržytų asmens teisių labiau nei tai būtina siekiamiems tikslams pasiekti. Taip pat konstatuotina ir tai, kad jeigu vienos kardamosios priemonės neveikia, reikia skirti kitas, labiau pritaikytas konkrečiam asmeniui, o ne iškart taikyti realų laisvės atėmimą, kuris atitinkamam asmeniui šioje byloje buvo skirtas itin griežtas. Nesivadovaujant tokia praktika, buvo pažeistas proporcingumo principas. Būtina išlaikyti teisingą visuomenės ir asmens interesų pusiausvyrą, kad būtų išvengta nepagrįsto proceso dalyvių teisių ribojimo¹³⁹. Taigi, analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, galima pastebėti akivaizdų skirtumą nuo kitų instancijų teismų baigiamųjų aktų. Aukščiausiasis Teismas teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principus taiko ne tik sprendimams priimti, bet taip pat analizuoja jų turinį, kuria teismų praktiką, aiškina, kaip jais reikėtų vadovautis vienoje ar kitoje situacijoje priimant tam tikrus sprendimus.

Apibendrinant visa tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad pirmosios instancijos teismai nelinkę analizuoti teisminių baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų turinio. Tačiau analizuojant pirmosios instancijos teismų sprendimus, kartais galima pastebėti, kad jie pasitelkia principus ir jais grindžia priimamus baigiamuosius teismo aktus. Analizuojant apeliacinės instancijos teismų sprendimus, galima pastebėti, kad teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai yra naudojami dažniau. Principais ne tik yra grindžiami baigiamieji teismo aktai, tačiau ir kiti sprendimai. Apeliacinės instancijos teismų sprendimuose yra atskleidžiamas ir kai kurių principų turinys. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai atskleidžiami ir naudojami didžiausia apimtimi. Teismas kaskart naudodamas principą stengiasi kuo aiškiau ir plačiau jį atskleisti.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamosioje byloje E. M., Š. B. v. V. G., Nr. 2K-41-648/2019.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamosioje byloje T. V. v. I. K., Nr. 2K-13-719/2019.

3.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo įtaka baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų taikymui

Išsiaiškinus teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų taikymo ypatumus nacionalinėje teisėje, būtų logiška atkreipti dėmesį ir į tarptautinės teisės jurisprudenciją, kuri atskleidžia principų turinį, pagrindinius jų taikymo ypatumus. Tarptautinėje teisėje figūruoja Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT arba Europos Žmogaus Teisių Teismas) praktika. Šis Teismas kontroliuoja bei prižiūri, kaip yra gerbiamos milijonų europiečių teisės Europos Tarybos šalyse, kurios ratifikavo Konvenciją. Bylose, kurias sprendžia EŽTT, dažnai atskleidžiami principai, visuotinai pripažintos normos ar kiti, visoms valstybėms svarbūs ir būdingi teisiniai imperatyvai. EŽTT išaiškinimai dažnai tampa geru argumentu teismo proceso šalims ar tiesiog teismui pagrįsti savo nuomonę, poziciją ar tiesiog priimant teismo baigiamąjį aktą. Šiame skyriuje analizuojama, kaip Europos Žmogaus Teisių Teismas nagrinėdamas bylas atskleidžia atskirus, pagrindinius teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų esmę bei turinį.

Nagrinėjant EŽTT praktiką, atkreipiamas dėmesys į konstitucinį nekaltumo prezumpcijos principą, kuris reiškia, kad asmuo laikomas nekaltu, tol, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo numatyta tvarka ir nėra pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Šis principas yra įtvirtintas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje. Konvencijoje nurodoma, kad kiekvienu nusikaltimo padarymu įtariamo ar kaltinamo asmens teisė būti laikomu nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą. Europos Žmogaus Teisių Teismas, aiškindamas šį turinį, pažymi, kad nekaltumo prezumpcijos principas yra baudžiamosios bylos nagrinėjimo procesinė garantija, kuri reiškia, kad įrodyti kaltumą turi atitinkamos teisėsaugos institucijos, o visos byloje kylančios abejonės turi būti traktuojamos kaltinamojo naudai¹⁴⁰. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje galima rasti pavyzdžių, kokie veiksmai laikomi nekaltumo prezumpcijos pažeidimu. Pavyzdžiui, jeigu nacionalinis teismas bylos metu, net neturėdamas formalių sprendimų, kaltinamąjį jau laiko kaltu. Taip pat galimos situacijos, kai tik pradėjus nagrinėti bylą, viso proceso metu, byla nagrinėjama taip, kad asmuo jau laikomas kaltu. Teismas pažymi, kad net samprotavimai ar tam tikros prielaidos apie asmens kaltumą, jau sudaro nekaltumo prezumpcijos principo pažeidimą¹⁴¹. Europos Žmogaus Teisių Teismas nekaltumo prezumpcijos principą laiko

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2019 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-75-788/2019.

¹⁴¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. sausio 10 d. sprendimas *Vulakh ir kiti prieš Rusiją* byloje, Nr. 33468.

vienu pagrindinių, todėl ir jam skiriama gana nemažai dėmesio. Viename iš savo sprendimų Teismas pasisako, kaip reikėtų elgtis esant bendrininkų bylą. Nagrinėjant bylą, kurioje yra daugiau nei vienas kaltinamasis, jų parodymai turėtų būti vertinami taikant griežtesnius reikalavimus, kadangi bendrininkų padėtis, kur kas labiau skiriasi nuo paprastų liudininkų. Bendrininkų duoti parodymai dėl tam tikrų faktinių aplinkybių tikrumo negali jiems sukelti atsakomybės už melagingus parodymus dėl tyčinio netikrų faktų ar parodymų pateikimo¹⁴². Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje naudoja šį kriterijų. Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 10 d. nutartį, kurioje teismas konstatuoja apeliacinės instancijos teisingą bylos išsprendimą, nes teismas vertindamas įrodymus, tarp jų ir bendrininkų parodymus, vadovaujasi Europos Žmogaus Teisių Teismo numatytais kriterijais bei bendrosiomis įrodymų vertinimo taisyklėmis¹⁴³. Dėl nekaltumo prezumpcijos Teismas pažymi, kad teismai turi daryti aiškų atskyrimą tarp kalto žmogaus, kurio apkaltinamasis nuosprendis jau yra įsiteisėjęs ir tarp žmogaus, kuris yra tiesiog įtariamas padaręs atitinkamą nusikalstamą veiką. Jeigu teismų veiksmai atitinka tokį atskyrimą, jie laikomi atitinkančiais Konvencijos 6 straipsnį¹⁴⁴. EŽTT vienoje iš bylų, nekaltumo prezumpcijos principą nurodo netgi kaip imperatyvų. „Nekaltumo prezumpcija ginama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje aprobuota imperatyvia nuostata, reiškiančia, kad baudžiamojoje byloje kaltinamojo kaltė turi būti įrodyta nekeliančiais abejonių įrodymais“¹⁴⁵. Taigi, nagrinėjant Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, galima pastebėti, kad nekaltumo prezumpcijos principui skiriama daug dėmesio. Teismas įtvirtina kriterijus, kuriais turi vadovautis teismai nagrinėjantys baudžiamąsias bylas.

EŽTT praktikoje randama ir proporcingumo principo analizės. Daugiausia Europos Žmogaus Teisių Teismas proporcingumo principą analizuoja turto konfiskavimo atvejais. Teismas pažymi, kad proporcingumo principas, kuris nurodytas Konvencijos protokolo Nr. 1 1 straipsnyje, turi atitikti teisingą pusiausvyrą. Proporcingumas turi būti išlaikytas tarp viešojo intereso poreikių ir asmens teisės netrukdomai naudotis jo asmeniniu turto. Teismas analizuodamas konfiskuotino turto klausimą, atsižvelgia į daugelį veiksnių, tokių kaip nusikalstamos veikos laipsnis, sunkumas ir pobūdis. Taip pat analizuojama

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-942/2018.

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-85-976/2018.

¹⁴⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. sausio 25 d. sprendimas *Bikas prieš Vokietiją* byloje, Nr. 76607/13.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48-788/2018.

konfiskuojamo turto statusas nusikalstamoje veikoje, konfiskuojamo turto kilmė ir paskirtis, atkreipiamas dėmesys į patį nusikaltimo subjektą, jo asmenybę ir elgesį, turto reikšmę pareiškėjui, šalia konfiskavimo skirtų sankcijų sunkumą, jų griežtumą ir pakankumą siekiamam tikslui pasiekti¹⁴⁶. Taip pat vienoje iš bylų Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymi, kad atsižvelgiant į proporcingumo principą, tam tikri skirti apribojimai turi būti kuo švelnesni. Kaip pavyzdį Teismas pateikia tai, kad vietoj atitinkamo draudimo, padarius nusikalstamą veiką, jeigu įmanoma, turi būti skirta priežiūros priemonė. Tačiau, ne visada gali būti tokia situacija, jeigu nacionalinė teisė nurodo kitokį reguliavimą¹⁴⁷. Būtina paminėti dar vieną Europos Žmogaus Teisių Teismo bylą, kurioje proporcingumo principas atskleidžiamas per nuosavybės teisės suvaržymą. Teismas pažymėjo, kad vertinant atitikimą proporcingumo principui, pareiškėjo nuosavybės teisių apribojimas buvo taikomas labai ilgą laiką, kas pakenkė įprastai pareiškėjo darbinei veiklai. Teismas konstatuoja, kad apribojimas turi būti taikomas tiek laiko, kiek tai būtina konkrečiam tikslui pasiekti, tačiau apribojant ilgiau nei tai būtina, apsunkinama įprasta veikla – tai yra proporcingumo principo pažeidimas. Teismas atkreipia nacionalinių teismų dėmesį į tai, kad turto areštas nėra vienintelė galimybė pasiekti norimą rezultatą, todėl būtina apmastyti ir kitų sankcijų ar apribojimų skyrimą, kuo mažiau apsunkinant pareiškėjo padėtį¹⁴⁸. Kalbant apie proporcingumo principą Teismas pažymi, kad nuosavybės teisių apribojimas turi būti nustatytas įstatymo ir juo turi būti siekiama vieno ar daugiau teisėtų tikslų. Taip pat, kad priemonės, kuriomis siekiama tam tikro tikslo turi būti proporcingos padarytam pažeidimui, turi būti nustatyta teisinga bendrojo intereso ir susijusių asmenų interesų pusiausvyra¹⁴⁹. Taigi, kaip galima pastebėti Europos Žmogaus Teisių Teismas nemažą dėmesį skiria proporcingumo principui, jo turiniui bei jo, kaip vieno iš pagrindinių teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų, apsaugai. Proporcengumo principas saugo asmenų teises, nuo per didelio valstybės teisinio spaudimo.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos tikslas yra suteikti asmenims ne teorines ar iliuzines teises, bet realias ir veiksmingas¹⁵⁰. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje galima rasti ir teisės į gynybą principo turinio atskleidimo

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-53-1073/2019.

¹⁴⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. liepos 9 d. sprendimas *Varnas prieš Lietuvą* byloje, Nr. 42615/06.

¹⁴⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. sausio 27 d. sprendimas *UAB JGK Statyba ir Guselnikovas prieš Lietuvą* byloje, Nr. 3330/12.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje *R.M., A.M. v. Valstybinė mokesčių inspekcija*, Nr. 2K-245-1073/2018.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-46-699/2018.

fragmentų. Dažniausiai tai susiję su tam tikrų valstybių šio principo pažeidimu. Kaip pavyzdį galima paminėti Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. gruodžio 11 d. sprendimą byloje *Venskutė prieš Lietuvą*, kurioje atskleidžiamas procesinių veiksmų fiksavimas protokole, o būtent tada, kai apklausa vykdoma nesant gynėjo. Teismas pažymi, kad pažeidimas daromas tada, kai tos teisės suteikiamos tik formaliai, bet ne siekiama realaus įgyvendinimo¹⁵¹. Teisės į gynybą principas atskleidžiamas ir kitame Teismo sprendime – 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimas byloje *Seliverstov prieš Rusiją*. Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymi, kad tuo atveju, kai kaltinimas pakeičiamas iš esmės, kaltinamajam ar įtariamajam turi būti suteikiama tinkama galimybė įgyvendinti savo gynybos teisę, dėl naujai pateikto kaltinimo. Teismas pažymi, kad konvencija suteikia asmenims teisę būti informuotiems apie naujai pateiktus kaltinimo pagrindus bei apie teisinį, jam inkriminuojamų veikų vertinimą. Lemiamos reikšmės turi ir tai, ar subjekto gynybos taktika būtų buvusi kitokia dėl jam pakeisto kaltinimo. Asmuo turi žinoti, kuo tiksliai yra kaltinamas ir turi turėti pakankamai laiko pasiruošti gynybai¹⁵². Europos Žmogaus Teisių Teismas analizuoja, kokiais atvejais, teisės į gynybą principas nebus pažeistas. Kaip pavyzdį galima paminėti vieną iš Teismo sprendimų, kuriame Teismas pažymi, kad situacija, kuomet apkaltinamajame nuosprendyje remiamasi liudytojų parodymais, kurio kaltinamasis negalėjo apklausti, savaime nelaikoma gynybos teisių apribojimu¹⁵³. Kalbant apie liudytojus, kurių įrodymais grindžiamas kaltinimas, būtina paminėti dar vieną EŽTT 2017 m. sausio 12 d. sprendimą. Šioje byloje Teismas analizavo tokią situaciją ir pažymėjo tai, kad teismai turi užtikrinti kaltinamiesiems teisę apklausti liudytojus, kurių parodymais teismas grindžia jų kaltę. Tokios teisės neužtikrinimas Konvencijos pažeidimo savaime nesudaro, tačiau esant tokiai situacijai, kada kaltinamieji negali apklausti liudytojų, turi būti sudarytos sąlygos tai kompensuoti. Vietoj to teismas turi suteikti papildomas teises. Teismas gali paprašyti kaltinamųjų ir gynybos pateikti savo įvykių versiją, kelti klausimą dėl šių liudytojų parodymų patikimumo, gali nurodyti neatitikimus tarp šių ir kitų įrodymų¹⁵⁴. Teisės į gynybą principo turinys atskleidžiamas ir kitu aspektu. EŽTT viename iš savo sprendimų akcentuoja tai, kad bet kokie asmens prisipažinimai byloje, nedalyvaujant jo gynėjui,

¹⁵¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Venskutė prieš Lietuvą* byloje, Nr. 10645/08.

¹⁵² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimas *Seliverstov prieš Rusiją* byloje, Nr. 19692/02.

¹⁵³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. gruodžio 15 d. sprendimas *Al-Khawaja ir Tahery prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 26766/05, 22228/06.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. kovo 13 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48-788/2018*.

advokatui, nesudaro pagrindo jį nuteisti¹⁵⁵. Taigi, pastebima, kad Teismas saugo teisės į gynybą principą, kaip ir kitus principus. Jis saugo asmenis nuo netikėtų kaltinimų pateikimo, sudaro sąlygas suprasti kuo žmogus yra kaltinamas ir pasiruošti tinkamai gynybai.

„Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje, BPK 44 straipsnio 5 dalyje bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisė, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas“¹⁵⁶. EŽTT savo sprendimuose taiko tokius pat standartus kaip ir Lietuvos nacionaliniai teismai. Nagrinėja subjektyvųjų bei objektyvųjų nešališkumo aspektus. Teismas pabrėžia, kad nė vienas teisėjas negali turėti išankstinio nusistatymo byloje bei tai, kad teismas turi pašalinti bet kokias abejones kilsiančias dėl jo šališkumo ar tendencingumo vienu ar kitu klausimu. Teismas atkreipia dėmesį į tai, kad teismai negali rodyti bet kokio palankumo vienai iš proceso šalių¹⁵⁷. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje galima rasti ir konkrečių pavyzdžių, kada gali kilti klausimų dėl teismo nešališkumo. Teismas pažymi, kad tokie atvejai gali būti kuomet viena iš proceso šalių yra susijusi su teisėjų asmeniniais ar profesiniais ryšiais, gali būti susiję hierarchinio ar kitokio pavaldumo ryšiais. Galima ir tokia situacija, kai nagrinėjant baudžiamąją bylą, teisėjas, kuris ją nagrinėja yra susijęs asmeniniais ryšiais su teisėju, kuris nagrinėjo civilinę bylą tuo pačiu klausimu¹⁵⁸. EŽTT praktikoje akcentuojama ir tai, kaip atrodo situacija procese, kokia proceso dalyvių nuomonė apie teismą yra sudaryta. Teismas pažymi, kad nuo to priklauso pasitikėjimas, kurį demokratinėje visuomenėje teismai turi akcentuoti¹⁵⁹. Žmogaus Teisių Teismo praktikoje yra ne vienas atvejis, kai yra konstatuojamas viešumo principo pažeidimas. Tačiau kyla klausimas, ar pažeidus šį principą yra taip suvaržomos kaltinamojo teisės ar tiesiog tai yra galimybė pašvelninti savo padėtį procese¹⁶⁰. Viešumo principas siejamas su teismo nešališkumo ir nepriklausomumo principu. Visa tai, kas išdėstyta apie teismo nešališkumą ir nepriklausomumą, galima daryti išvadą, kad EŽTT nurodyti kriterijai vertinant

¹⁵⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. vasario 9 d. sprendimas *Šlyčkovas prieš Rusiją* byloje, Nr. 40852/05.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. lapkričio 16 d. nutartis *baudžiamojame byloje M. A., R. M., M. E., L. D. v. D. V.*, Nr. 2K-203-895/2017.

¹⁵⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. spalio 15 d. sprendimas *Micallef prieš Maltą* byloje, Nr. 17056/06.

¹⁵⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. birželio 2 d. sprendimas *Mitrov prieš buvusią Jugoslavijos Respubliką Makedoniją* byloje, Nr. 45959/09.

¹⁵⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. spalio 10 d. sprendimas *Daktaras prieš Lietuvą* byloje, Nr. 42095/98.

¹⁶⁰ TRECHEL, St. *Human rights in criminal proceedings*. Oxford: 2005, p. 121-123.

nešališkumo aspektą, viešumo principą, vartotini ir nacionalinėje, Lietuvos teisės praktikoje.

Apibendrinant visa tai, kas išdėstyta galima teigti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas, kaip institucija sauganti milijonų europiečių teises, yra itin reikšminga teisminė institucija užtikrinanti Konvencijos nuostatų laikymąsi. Teismas atskleidžia pagrindinių teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų turinį, nustato reguliavimą, kaip reiktų elgtis procese iškilus vieniems ar kitiems sunkumams susijusiems taikant principus. Teismas pateikdamas išaiškinimus skatina nacionalinius teismus visus savo sprendimus bei procedūrinius veiksmus aiškiai pagrįsti atitinkamomis normomis ar principais. EŽTT lyg institucija teikianti rekomendacijas teismams, kaip reiktų suvokti principų kriterijus, į kuriuos turi būti atsižvelgiama kaskart nagrinėjant baudžiamąją bylą.

3.3. Tarptautinio Teisingumo Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo įtaka teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų taikymui

Tarptautinis Teisingumo Teismas yra Jungtinių Tautų nuolatinė teisminė institucija. Teismo veiklą reguliuoja Jungtinių Tautų įstatai, Teismo statutas ir reglamentas. Šio Teismo bylos proceso šalimis gali būti tik valstybės, kurios yra Jungtinių Tautų narės, arba tos valstybės, kurios tapusios statuto dalyvėmis rekomenduojant Generalinei Asamblėjai. Būtina pabrėžti, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas ginčus sprendžia vadovaudamasis konvencijomis, tarptautiniais papročiais ir bendraisiais teisės principais. Teisingumo Teismas nagrinėja tik tuos ginčytinus klausimus, kuriuos pateikia šalys bendru sutarimu arba viena iš jų, jei kita yra pripažinusi šios kategorijos bylas Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijoje¹⁶¹. Kadangi šis Teismas laikomas tarptautiniu visų valstybių teismu, būtų aktualu atkreipti dėmesį į tai, kaip ir kokia apimtimi jis taiko teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principus.

Pagrindinė Tarptautinio Teisingumo Teismo funkcija yra taikyti egzistuojančią tarptautinę teisę, sprendžiant ginčus tarp atskirų valstybių ir pateikti konsultacines išvadas. Nors šis Teismas negali daryti įtakos įstatymų leidybai, tačiau jo sprendimai turi įtakos nacionalinių teismų instancijų priimamiems teismo baigiamiesiems aktams¹⁶². Vienoje iš konsultacinių išvadų Tarptautinis Teisingumo Teismas pasisakė dėl proporcingumo principo. Šio principo kontekste kilo klausimas dėl ginkluotos jėgos

¹⁶¹ Visuotinė lietuvių enciklopedija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/Tarptautinis-Teisingumo-Teismas-94286>>.

¹⁶² BERTAŠIENĖ, R. *Tarptautinių teismų įtaka tarptautinės teisės normų kūrimui*: Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

panaudojimo. Teismas pažymi, kad tarptautinėje teisėje savigyna neapima teisės taikyti ginkluotas represalijas. Teismas nustato, kad jeigu kita valstybė veržiasi į jos valstybę, ji gali panaudoti jėgą. Tačiau pirmoji valstybė negali keršyti ir užpulti ją. Visose situacijose, kada yra galimybė naudoti jėgą ar ginkluotas represalijas būtina vadovautis proporcingumo principu, atsižvelgiant į būtinumą tai daryti¹⁶³. Tarptautinis Teisingumo Teismas vienoje iš savų bylų, o būtent dėl kontinentinio šelfo, 1978–1982 m. byloje, kurioje Teismas pažymėjo, kad priimant atitinkamus sprendimus būtina vadovautis teisingumo principu, kuris padeda priimti tinkamą, teisingą sprendimą ir pasiekti norimą rezultatą. Vadovaujantis teisingumo principu, galima pasiekti proporcingumą tarp paskirstytų teritorijų ir atitinkamų pakrančių ilgio¹⁶⁴. Tarptautinis Teisingumo Teismas byloje dėl naftos kompleksų taip pat pažymėjo proporcingumo principą. Teismas pažymi, kad ginkluota jėga, gali būti pateisinta, jeigu yra laikomasi proporcingumo principo, JAV veiksmai turėjo būti proporcingi ginkluotam jų užpuolimui. JAV galėjo panaudoti ginkluotą jėgą tik tuo atveju, jei ji būtų ginkluoto Irano išpuolio auka. JAV teisme to įrodyti nepavyko, todėl tai laikoma pažeidimu¹⁶⁵. Tarptautinis Teisingumo Teismas vienoje iš savo bylų, nagrinėja bendrųjų teisės principų paskirtį ir pobūdį. Bendrieji teisės principai pirmiausia yra laikomi *prima principia*. Jie yra visų teisinių sistemų pagrindas. Taikant normas būtina vadovautis bendraisiais teisės principais, t.y. teisingumu, protingumu, sąžiningumu. Teismas pažymi, kad bendrieji teisės principai įkvepia kiekvieną teisinę tvarką ir glūdi šios teisinės sistemos pamatuose. Pagal Teismą, principai teisinei tvarkai sukuria proporcingumą tarp numatyto teisinio reguliavimo ir rezultato. Teismas nurodo, kad norint įgyvendinti teisingumą nacionalinėje teisėje, būtina atsižvelgti į bendruosius teisės principus¹⁶⁶. Tarptautinis Teisingumo Teismas pažymi, kad vykdydamas savo funkcijas, taikiai išspręsdamas tarptautinius ginčus, privalo užtikrinti, kad valstybės narės laikytųsi bendrųjų tarptautinės teisės principų. Teismas nurodo, kad turime atkreipti daugiau dėmesio į principų taikymą, nes jie saugo

¹⁶³ Tarptautinio Teisingumo Teismas. 1994-1996 m.m. Konsultacinė išvada *Legality of Threat or Use of Nuclear Weapons* byloje [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iunan/iunanframe.htm>>.

¹⁶⁴ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1982 m. vasario 24 d. sprendimas *dėl kontinentinio šelfo (Tunisas prieš Libiją)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/en/case/63>>.

¹⁶⁵ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 2003 m. lapkričio 6 d. sprendimas *dėl naftos platformų (Irano Islamo Respublika prieš Jungtines Amerikos Valstijas)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/en/case/90>>.

¹⁶⁶ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 2016 m. spalio 5 d. sprendimas *dėl branduolio nusiginklavimo (Maršalo salos prieš Jungtinę Karalystę)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/en/case/160>>.

pagrindines žmogiškąsias vertybes ir sukuria teisingumo idėją, kurios siekia visos valstybės. Galų gale jie nurodo tarptautinės bendruomenės norą gyventi taikiai¹⁶⁷.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas aiškina Europos Sąjungos teisę. Teismas užtikrina vienodą jos taikymą visose valstybėse narėse. Teismo funkcijoms priklauso teisės aiškinimas (prejudiciniai sprendimai), teisės aktų įgyvendinimo užtikrinimas (pažeidimo tyrimo procedūros), Europos Sąjungos teisės aktų panaikinimas (ieškiniai dėl panaikinimo), užtikrinimas, kad Europos Sąjunga imtųsi veiksmų (ieškiniai dėl neveikimo), sankcijų skyrimas Europos Sąjungos institucijoms (ieškiniai dėl žalos). Teismas aiškina teisinius ginčus kilusius tarp valstybių narių vyriausybių ir Europos Sąjungos institucijų. Tam tikrais atvejais į fiziniai asmenys, įmonės ar organizacijos irgi gali kreiptis į šį Teismą, jeigu mano, kad jų teisės buvo pažeistos dėl Europos Sąjungos atitinkamų institucijų veiksmų¹⁶⁸. Galima susidaryti įspūdį, kad šis Teismas turi itin reikšmingą galią nacionalinių teismų veiklai, todėl darbe analizuojama, kaip ir kokia apimtimi jo sprendimai gali paveikti nacionalinių teismų baigiamuosius aktus.

Teisinio tikrumo principas reikalauja, kad teisinių santykių subjektai būtų tikri dėl savo teisinės padėties, žinotų, ko tikėtis iš teisinės sistemos. Taip pat jis skatina ginti asmenų teisėtus interesus, teises ir laisves¹⁶⁹. Vienoje iš Teisingumo Teismo bylų, kilo ginčas dėl nacionalinės teisės nuostatų aiškinimo. Teismas remdamasis teisinio saugumo, tikrumo principu pažymi, kad Teisingumo Teismas negali nagrinėti nacionalinės teisės nuostatų, nes tai pažeistų minėtą principą. Vertinant tai, Teisingumo Teismas gali aiškinti tik Europos Sąjungos teisę nepažeisdamas nacionalinės teisės nuostatų konkrečiu, individualiu atveju. Toje pačioje byloje Teismas pažymi, kad remdamasis bendraisiais teisės principais, teisinio tikrumo principu to daryti negali¹⁷⁰. Teisingumo Teismas 2019 m. vasario 7 d. sprendime pasisakė dėl teisėjų nepriklausomumo principo. Teismas pažymi, kad nepriklausomumo principas draudžia taikyti nacionalinės teisės nuostatą, pagal kurią yra įgyvendinamas bendras teisėjų atlyginimų mažinimas siekiant pašalinti biudžeto deficitą. Draudžiama mažinti atlyginimą priklausomai nuo teisėjų atliekamų užduočių, funkcijų. Tame pačiame sprendime, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pažymi, kad teisminiai procesai turi būti rengiami vadovaujantis rungimosi principu. Nors Teismas pažymi, kad priimant sprendimus būtina vadovautis rungimosi principu, tačiau

¹⁶⁷ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 2013 m. lapkričio 11 d. sprendimas *dėl Preah Vihear šventyklos (Kambodža prieš Tailandą)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/en/case/151>>.

¹⁶⁸ Europos Sąjungos oficialus interneto puslapis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_lt>.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1999 m. kovo 4 d. nutarimas byloje Nr. 24/98.

¹⁷⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas *TE prieš Pohotovost' s.r.o. Krajsky sud v Prešove* C-331/18, EU:C:2019:665.

apie tai daugiau nieko nedėsto¹⁷¹. Kitoje byloje Teismas savo galutinį sprendimą grindžia proporcingumo, teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių principais. Teismas pažymi, kad priimami atitinkami sprendimai, turi būti pagrįsti minėtais principais. Šių principų Teismas nedetalizuoja, tačiau remdamasis jais motyvuoja savo priimamą baigiamąjį teismo aktą¹⁷². Pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. rugsėjo 24 d. sprendimą, asmens duomenų apsaugos principas nėra absoliutus. Pagal proporcingumo principą, vertinant individualią situaciją, jis gali būti apribotas. Asmens duomenų apsaugos principas turi būti vertinamas atsižvelgiant į jos visuomeninę paskirtį ir derėti su kitomis asmens teisėmis¹⁷³. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, daug dėmesio skiria asmens duomenų apsaugai ir todėl savo sprendimuose siekia įtvirtinti tokią nuostatą, kad remdamasis Europos Sąjungos teise, pagrindiniais bendraisiais teisės principais, proporcingumo principu stengiasi apsaugoti tas teises. Dar viena aktuali byla nagrinėjamai temai yra Teisingumo Teismo 2018 m. kovo 5 d. sprendimas, kuriame teismas pažymi lygiateisiškumo principą, bendruosius teisės principus, teisę į efektyvią gynybą. Byloje kilo ginčas dėl moterų ir vyrų užmokesčio už jų atliekamą darbą lygiateisiškumo. Teismas nurodo, kad vienodo darbo užmokesčio principas yra vienas iš Europos Sąjungos teisės pagrindų, todėl šio principo tvarka negali būti formaliai nustatoma valstybės narės nacionalinėje teisėje. Taip pat Teismas nurodo, kad teisinė gynyba turi būti reali ir efektyvi¹⁷⁴. Kaip jau galima pastebėti, dėl realios ir efektyvios teisės į gynybą, tiek nacionalinės teisės, tiek Europos Sąjungos teisės atžvilgiu, praktika sutampa. Teismas dažnai savo sprendimuose naudoja nediskriminavimo principą, tačiau retai jį detalizuoja. Viename iš savo sprendimų Teismas pažymi, kad nediskriminavimo principas reikalauja, jog panašios situacijos negali būti vertinamos skirtingai, o skirtingos – vienodai, jeigu toks vertinimas negali būti objektyviai pateisintas¹⁷⁵. Teisingumo Teismas 2019 m. sausio 17 d. sprendime pažymėjo, kad proporcingumo, lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai yra vieni iš pagrindinių Europos Sąjungos principų. Pagal šį nutarimą, proporcingumo, lygiavertiškumo, veiksmingumo ir bendraisiais teisės principais būtina vadovautis ne tik teismo proceso metu, bet ir ikiteisminio tyrimo

¹⁷¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. vasario 7 d. sprendimas *Carlos Escibano Vindel prieš Ministerio de Justicia* C-49/18, EU:C:2019:106.

¹⁷² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. liepos 11 d. sprendimas *Agrenergy Srl ir Fusignano Due Srl prieš Ministero dello Sviluppo Economico* C-180/18, EU:C:2019:605.

¹⁷³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. rugsėjo 24 d. sprendimas *Google LLC prieš Commission nationale de l'informatique et des libertes* C-507/17, EU:C:2019:772.

¹⁷⁴ Generalinio Advokato Evgeni Tanchev išvada, pateikta 2019 m. kovo 28 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2018 m. kovo 5 d. sprendimas *Safeway Ltd prieš Andrew Richard Newton* C-171/18, EU:C:2019:839.

¹⁷⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2018 m. lapkričio 21 d. sprendimas *Ministerio de Defensa prieš Ana de Diego Porras* C-619/17, EU:C:2018:936.

metu¹⁷⁶. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, kaip galima pastebėti, nėra linkęs itin detaliai analizuoti principų turinio. Teismas dažnai remiasi bendraisiais teisės principais (teisingumo, protingumo, sąžiningumo, skaidrumo), proporcingumo principu. Minėtais principais Teismas pagrindžia savo baigiamuosius sprendimus. Teismas kai kuriuos principus pažymi kaip Sąjungos pagrindą, todėl nacionalinės instancijos teismai turi laikytis šio reikalavimo ir nepažeisti atitinkamų principų užtikrinant žmogaus teises, priimant teisėtą bei teisingą teismo baigiamąjį aktą.

Apibendrinant visa tai, kas išdėstyta galima teigti, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas daro įtaką nacionaliniams teismams priimant teismų baigiamuosius aktus. Tarptautinis Teisingumo Teismas savo praktikoje itin pabrėžia bendruosius teisės principus, proporcingumo principą. Bendruosius teisės principus Teismas pripažįsta kaip pamatinius, kiekvienos teisinės sistemos pagrindinius principus, kuriais privalo grįsti savo priimamus teismo baigiamuosius aktus. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas išskiria bendruosius teisės principus, kuriuos įvardija kaip Europos Sąjungos teisės pamatą. Teismas nemažai dėmesio skiria ir proporcingumo principui, nediskriminavimo principui ir teisinio tikrumo principui. Teismas įvardija, kad pažeisti pamatinių principų negalima ir būtina jais vadovautis norint priimti teisingą teismo baigiamąjį aktą.

¹⁷⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. sausio 17 d. sprendimas *Baudžiamoji byla prieš Dzivev ir kt.* C-310/16, EU:C:2019:30.

IŠVADOS

1. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai yra teisinių, baudžiamąjį procesą reguliuojantys, proceso dalyvių teises saugantys veiksniai. Principai itin reikšmingi baudžiamajai teisei, nes tobulinant baudžiamosios teisės normas ar kuriant naujas, jie padeda išaiškinti baudžiamosios teisės normas, taip pat gali būti naudingi kaip pagalbinė priemonė baudžiamosios teisės normų kolizijos atveju ir padėti pašalinti teisės spragas, kurios gali atsirasti priimant tam tikrą procesinį sprendimą baudžiamojoje byloje. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai yra teisingo, nešališko, lygiateisiško baudžiamojo proceso pagrindas.

2. Analizuoti teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai užtikrina tinkamą, teisingą ir teisėtą teisminį baudžiamosios bylos nagrinėjimą. Atskleidus principų turinį pastebėta, kad jų turinys turi konstitucinę reikšmę, saugo pagrindines asmens teises ir laisves, kurias užtikrina tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai.

3. Teisingas teismo baigiamas aktas turi būti teisiškai pagrįstas, argumentuotas, jame turi būti aptartos visos bylai reikšmingos aplinkybės. Teisingas teismo baigiamasis aktas priklauso nuo jį priimančio teismo. Teismas turi rasti tvirtą pagrindą tai pagrįsti, ar tai būtų precedentas, atitinkama norma, ar tiesiog sprendimas, kuris būtų pagrįstas konstituciniais, demokratinės valstybės principais. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ir Konstitucinė jurisprudencija nurodo, kad teismo baigiamasis aktas turi būti vientisas, suprantamas visiems proceso dalyviams, nedviprasmiškas, jo sukeltos teisinės pasekmės negali kelti abejonių, kodėl teismas vienoje ar kitoje situacijoje pasielgė būtent taip. Baigiamojo akto teisingumui svarbu ir formos laikymasis. Sprendime, kurį sudaro įžanginė, aprašomoji ir rezoliucinės nuosprendžio dalys, turi būti aptartos visos pagrindinės bylos faktinės ir teisinės aplinkybės. Itin reikšmingą dalį užima teismo motyvavimas, kodėl priėmė apkaltinamąjį ar išteisinamąjį nuosprendį, ar kitokį sprendimą.

4. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai daro itin reikšmingą įtaką teisingam teismo baigiamajam aktui. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai prie teismo baigiamojo akto teisingumo prisideda atlikdami savo funkcijas. Principais siekiama nustatyti tiesą byloje, išaiškinti baudžiamojo proceso normas, kurios kelia abejonių. Dėl principų yra užtikrinamas teismo nešališkumas priimant sprendimą, teismo aktyvumas aiškinantis tiesą, bylos proceso dalyvių lygiateisiškumą, realią gynybą

apsiginti nuo nepagrįsto kaltinimo, taip pat saugomos žmogaus teisės ir laisvės bei užtikrinamas proporcingumas tarp taikomų priemonių ir siekiamo rezultato.

5. Pirmosios instancijos teismai savo sprendimuose nelinkę analizuoti teisminių baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų turinio. Tačiau analizuojant pirmosios instancijos teismų sprendimus, retkarčiais galima pastebėti, kad naudodami principus, pirmos instancijos teismai grindžia savo priimamus baigiamuosius aktus. Analizuojant apeliacinės instancijos teismų sprendimus, galima pastebėti, kad teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai yra naudojami dažniau. Teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principais ne tik yra pagrindžiami baigiamieji teismo aktai, tačiau ir kiti procesiniai teismo sprendimai. Apeliacinės instancijos teismų sprendimuose yra atskleidžiamas ir kai kurių principų turinys. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje teisės principais remiamasi nuolat. Teismo praktikoje galima rasti teisės principų išaiškinimų, kuriuos pateikė Europos Žmogaus Teisių Teismas. Teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai, palyginus su kitomis instancijomis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra atskleidžiami didžiausia apimtimi.

6. Europos Žmogaus Teisių Teismas atskleidžia pagrindinių teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų turinį, nustato reguliavimą ir kriterijus, kaip reikėtų elgtis procese iškilus vieniems ar kitiems sunkumams susijusiems su principais. Teismas pateikdamas išaiškinimus skatina nacionalinius teismus visus savo sprendimus bei procedūrinius veiksmus aiškiai pagrįsti atitinkamomis normomis ar principais. Išanalizavus nacionalinę teismų praktiką, galima padaryti išvadą, kad nacionaliniai teismai perima Europos Žmogaus Teisių Teismo išaiškinimus ir vadovaujasi jais pagrįsdamas savo sprendimus ar nutarimus.

7. Tarptautinis Teisingumo Teismas ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas naudoja kai kuriuos teismo baudžiamosios bylos principus. Atskleisti detalios kurio nors principo turinį šie teismai nėra linkę. Teismai daug dėmesio skiria bendriesiems teisės principams, įvardija juos kaip pamatinius kiekvienos teisinės sistemos pagrindus. Teismai skatina nacionalinius teismus savo sprendimus pagrįsti teisės principais, nes tai pamatinės idėjos, kurios dažnai gali pagelbėti įgyvendinant teisingumą, jei to padaryti nepavyksta su nacionaliniu teisės reguliavimu ir imperatyviomis teisės normomis.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Skelbta: *Lietuvos Aidas*, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 99-1014 (1992-11-30);
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741;
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341;
5. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851;
6. Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. spalio 11 d. nutarimas dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos patvirtinimo Nr. XII-2676.

Specialioji literatūra:

7. ALEXY, Robert. „*On the Structure of Legal Principles*“, Blackwell Publishers Ltd 2000, 108 Cowley Road, Oxford OX4 1JF, UK and 350 Main Street, Malden, MA 02148, USA, 295;
8. ALEXY, Robert. *Teisinio argumentavimo teorija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;
9. ALEXY, Robert. *The Dual Nature of Law*. 2010, The Author. Journal compilation. 2010 Blackwell Publishing Ltd, 9600 Garsington Road, Oxford OX4 2Dq, UK and 350 Main Street, Malden 02148, USA;
10. Australian Law Reform Commission. *Same Crime, Same Time: Sentencing of Federal Offenders*. Australian Law Reform Commission: Chapter 5 „Principles of sentencing“, 2006;
11. AŽUBALYTĖ, R.; JURKA, R.; ir ZAJANČKAUSKIENĖ, J. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2016;
12. BALTRIMAS, Johanas. *Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai*. Vilnius: Teisės problemos, ISSN 1392-1592, 2012. Nr. 4 (78);

13. BAUBLYS, Linas., *et al.* *Teisės teorijos įvadas*. Antras leidimas, Vilnius: MES, 2012;
14. BERTAŠIENĖ, Rūta. *Tarptautinių teismų įtaka tarptautinės teisės normų kūrimui*: Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006;
15. BIRMONTIENĖ, Toma., *et al.* *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2001;
16. CARDOZO, Benjamin, N. *The nature of the Judicial process*. New Haven: Yale University Press, 1921; 1991;
17. GODA, Gintaras. *Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir ribos*. Vilnius: Teisė, Nr. 65, 2007;
18. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;
19. GODA, Gintaras. *Nekaltumo prezumpcijos principo reikšmė suėjus baudžiamosios atsakomybės taikymo senačiai*. Vilnius: Teisė, ISSN 2424-6050 (Online), 2018;
20. HAYEK, Friedrich, A. von. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė, (I)*. Vilnius: Eugrimas, 1998;
21. JANKAUSKAS, Kęstutis. *Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai*. Vilnius: Jurisprudencija, 2004, t. 51(43); 17-31;
22. JOKUBAUSKAS, Rytis. *Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje*. Vilnius: Jurisprudencija, Mokslo darbai 2007;
23. LASTAUSKIENĖ, Giedrė., *Turiningasis teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus?* Vilnius: Jurisprudencija, 2006, 8(86);
24. LATVELĖ, Rūta. *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010;
25. POSNER, Richard, A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004;
26. RAZ, Joseph. *The authority of law: Essays on law and morality*. New York: Oxford University Press, Inc., 1979;
27. TRECHSEL, Stefan. *Human rights in criminal proceedings*. Oxford: 2005;
28. USHER, John, A. *Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai*. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001;
29. VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija*. Trečiasis leidimas, Vilnius: Justitia, 2009;
30. VAITIEKIENĖ, E.; VIDRISNKAITĖ, S. *Lietuvos Konstitucinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001;

31. VAITKEVIČIŪTĖ, Valerija. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2002;

32. Vėgėlė, I. *Teismo precedentas kaip vienodos teismų praktikos formavimo priemonė* [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2019 m. spalio 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/pranesimas_teismo-precedentas-ignas-vegele-2016-09-15.docx>.

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

33. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *1999 m. kovo 4 d. nutarimas byloje Nr. 24/98*;

34. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2001 m. vasario 12 d. nutarimas byloje Nr. 15/99-34/99-42/2000*;

35. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2002 m. kovo 14 d. nutarimas byloje Nr. 23/2000*;

36. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05*;

37. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2006 m. kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33-03*;

38. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2006 m. gegužės 10 d. nutarimas byloje Nr. 52-1917*;

39. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06*;

40. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2007 m. spalio 24 d. nutarimas byloje Nr. 26/07*;

41. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2009 m. birželio 8 d. nutarimas byloje Nr. 69-2798*;

42. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2013 m. liepos 3 d. sprendimas byloje Nr. 7/04-8/04*;

43. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2014 m. balandžio 14 d. nutarimas byloje Nr. KT13-N5/2014*;

44. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2016 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05*;

45. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2016 m. birželio 27 d. nutarimas byloje Nr. KT19-N10/2016.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai:

46. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. spalio 10 d. sprendimas *Daktaras prieš Lietuvą* byloje, Nr. 42095/98;

47. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. vasario 15 d. sprendimas *Angel Angelov prieš Bulgariją* byloje, Nr. 51343/99;

48. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimas *Seliverstov prieš Rusiją* byloje, Nr. 19692/02;

49. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. spalio 15 d. sprendimas *Micallef prieš Maltą* byloje, Nr. 17056/06;

50. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. gruodžio 15 d. sprendimas *Al-Khawaja ir Tahery prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 26766/05, 22228/06;

51. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. sausio 10 d. sprendimas *Vulakh ir kiti prieš Rusiją* byloje, Nr. 33468;

52. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Venskutė prieš Lietuvą* byloje, Nr. 10645/08;

53. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. liepos 9 d. sprendimas *Varnas prieš Lietuvą* byloje, Nr. 42615/06;

54. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. sausio 27 d. sprendimas *UAB JGK Statyba ir Guselnikovas prieš Lietuvą* byloje, Nr. 3330/12;

55. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. vasario 9 d. sprendimas *Šlyčkovas prieš Rusiją* byloje, Nr. 40852/05;

56. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. birželio 2 d. sprendimas *Mitrov prieš buvusią Jugoslavijos Respubliką Makedoniją* byloje, Nr. 45959/09;

57. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. sausio 25 d. sprendimas *Bikas prieš Vokietiją* byloje, Nr. 76607/13.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

58. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2018 m. lapkričio 21 d. sprendimas *Ministerio de Defensa prieš Ana de Diego Porras* C-619/17, EU:C:2018:936;

59. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. sausio 17 d. sprendimas *Baudžiamoji byla prieš Dzivev ir kt.* C-310/16, EU:C:2019:30;

60. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. vasario 7 d. sprendimas *Carlos Escribano Vindel prieš Ministerio de Justicia* C-49/18, EU:C:2019:106;

61. Generalinio Advokato Evgeni Tanchev išvada, pateikta 2019 m. kovo 28 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2018 m. kovo 5 d. sprendimas *Safeway Ltd prieš Andrew Richard Newton* C-171/18, EU:C:2019:839;

62. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. liepos 11 d. sprendimas *Agrenergy Srl ir Fusignano Due Srl prieš Ministero dello Sviluppo Economico* C-180/18, EU:C:2019:605;

63. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas *TE prieš Pohotovost' s.r.o. Krajsky sud v Prešove* C-331/18, EU:C:2019:665;

64. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2019 m. rugsėjo 24 d. sprendimas *Google LLC prieš Commission nationale de l'informatique et des libertes* C-507/17, EU:C:2019:772.

Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika:

65. Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1982 m. vasario 24 d. sprendimas *dėl kontinentinio šelfo (Tunisas prieš Libiją)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/en/case/63>>;

66. Tarptautinio Teisingumo Teismas. 1994-1996 m.m. Konsultacinė išvada *Legality of Threat or Use of Nuclear Weapons* byloje, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icses/iunan/iunanframe.htm>>;

67. Tarptautinis Teisingumo Teismas. 2003 m. lapkričio 6 d. sprendimas *dėl naftos platformų (Irano Islamo Respublika prieš Jungtines Amerikos Valstijas)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/en/case/90>>;

68. Tarptautinis Teisingumo Teismas. 2013 m. lapkričio 11 d. sprendimas *dėl Preah Vihear šventyklos (Kambodža prieš Tailandą)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/en/case/151>>;

69. Tarptautinis Teisingumo Teismas. 2016 m. spalio 5 d. sprendimas *dėl branduolio nusiginklavimo (Maršalo salos prieš Jungtinę Karalystę)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/en/case/160>>;

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2004 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje *B.O. v. Teisingumo ministerija*, Nr. 3K-7-298/2004;

71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. sausio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje *D. N. v. A. U., S. U., V. J., R. O.*, Nr. 2K-2/2005;

72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje *A. B. v. J. S.*, Nr. 2K-252/2005;

73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“, R.G.K.*, Nr. 3K-3-17/2006;

74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje *S. A. v. D. S.*, Nr. 2K-P-429/2007;

75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje *A. P. v. V. Ž, G. Ž.*, Nr. 2K-185/2008;

76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. K. v. A. S.*, Nr. 2K-204/2008;

77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija. 2012 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-650/2012;

78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. kovo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje *D. S., I. K. v. V. P.*, Nr. 2K-7-81/2013;

79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje *R. M. v. T. K.*, Nr. 2K-P-1/2014;

80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje *A. A. v. V. A. Ž.*, Nr. 2K-495/2014;

81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų išplėstinė kolegija. 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. T. v. I. J., A. B., G. B., M. J., A. B., N. B., A. L.*, Nr. 2K-7-124-648/2015;

82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje *V. G. v. K. Z.*, Nr. 2K-311-489/2015;

83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. liepos 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-376-303/2015;

84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje B. Z. v. A. P., Nr. 2K-462-697/2015;
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje S. U., T. U. v. E. S., Nr. 2K-627-303/2015;
86. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-265-581/2016;
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16-489/2017;
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje M. I. v. M. K., Nr. 2K-66-942/2017;
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje M. K. v. R. B., V. K., Nr. 2K-62-976/2017;
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje M. A., R. M., M. E., L. D. v. D. V., Nr. 2K-203-895/2017;
91. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-761-594/2017;
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-6-693/2018;
93. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyrius. 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje V.J. v. A.J., Nr. 2KT-23-943/2018;
94. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48-788/2018;
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-46-699/2018;
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-85-976/2018;
97. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2018 m. birželio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-144-1076/2018;
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-223-648/2018;
99. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. rugpjūčio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje K. P. v. V. P., Nr. 1A-421-654/2018;

100. Vilniaus regiono apylinkės teismas. 2018 m. rugpjūčio 31 d. nuosprendis byloje Nr. 1-262-269/2018;

101. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. rugsėjo 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-275-483/2018;

102. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. rugsėjo 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-10-851/2018;

103. Tauragės apylinkės teismas. 2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis byloje Nr. T-493-999/2018;

104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-942/2018;

105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje R.M., A.M. v. Valstybinė mokesčių inspekcija, Nr. 2K-245-1073/2018;

106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje T. V. v. I. K., Nr. 2K-13-719/2019;

107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-53-1073/2019;

108. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje E.M., Š.B. v. O.G., S.M., D.Š., Nr. 2K-41-648/2019;

109. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-648/2019;

110. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-87-719/2019;

111. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje R. S. v. I. L., Nr. 2K-116-942/2019;

112. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-140-628/2019;

113. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2019 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-75-788/2019;

114. Marijampolės apylinkės teismas. 2019 m. rugpjūčio 12 d. nuosprendis byloje Nr. 1-238-416/2019;

115. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. rugpjūčio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje D. Š. v. L. L., D. A., Nr. 1A-442-885/2019;

116. Marijampolės apylinkės teismas. 2019 m. rugpjūčio 28 d. nutartis byloje Nr. T-378-523/2019.

Elektroniniai dokumentai:

117. Europos Sąjungos oficialus interneto puslapis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_lt>;

118. Visuotinė lietuvių enciklopedija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/Tarptautinis-Teisingumo-Teismas-94286>>.

SANTRAUKA

Baigiamajame darbe nagrinėjama tema yra itin aktuali ir tampa vis svarbesnė įgyvendinant teisingumą bei užtikrinant teisingo teismo baigiamojo akto priėmimą. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai reguliuoja baudžiamojo proceso eigą, teisingumą, užtikrina baudžiamojo proceso dalyvių teises. Teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai teismų praktikoje atsiskleidžia per jų įgyvendinamas funkcijas.

Atsižvelgiant į teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų taikymą ir jų reikšmę teisingam teismo baigiamajam aktui, iškeltos šios tyrimo problemos: Kaip apibūdinami teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai? Koks teismo baigiamasis aktas laikomas teisingu? Kokią įtaką teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai turi teismo baigiamajam aktui? Kaip teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principai pasireiškia nacionalinėje ir tarptautinėje teismų praktikoje? Darbo objektas – teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų reikšmė teisingam teismo baigiamajam aktui. Darbo tikslas – nustatyti teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų reikšmę teisingam teismo baigiamojo akto priėmimui. Darbo uždaviniai: 1. Atskleisti teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų sampratą, turinį; 2. Suformuluoti teisingo teismo baigiamojo akto sampratą; 3. Gilintis į nacionalinės ir tarptautinės teisės praktiką susijusią su teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo principų taikymu. Pagrindiniai tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė.

Darbe nagrinėti įvairūs teisės aktai: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, precedentinę galią turinčių – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo, Tarptautinio Teisingumo Teismo, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika.

PRINCIPLES OF THE COURT HEARING AND THEIR IMPORTANCE TO THE CORRECTNESS OF THE FINAL COURT ACT

SUMMARY

The realm of inquiry of my thesis is of key importance and is becoming more and more significant in the implementation of justice as well as in ensuring the adoption of a fair court final act. The principles of judicial criminal proceedings regulate the course of criminal proceedings, justice and ensure the rights of participants in criminal proceedings. The principles of criminal case proceedings in the precedent of courts are revealed through their implementation functions.

Having taken into consideration the application of the principles of criminal proceedings and the significance of them on a court final act, the following issues of the inquiry are raised: How are the principles of criminal case proceedings defined? Which final court act is considered to be a fair one? What impact do the principles of criminal case proceedings have on a final court act? How do the principles of criminal case proceedings occur in both national and international court practices? The subject of this thesis is the importance of principles of criminal case proceedings on a fair final court act. The aim of the thesis is to provide a structured doctrine, show court practice in criminal case proceedings and evaluate the significance of the principles on a fair final court act. The objectives of the thesis are: 1. To reveal the concept and content of the principles of criminal case proceedings; 2. To define the concept of a fair final court act; 3. To analyse national and international court practice related to the application of the principles of criminal case proceeding. The main methods of inquiry are analysis of scientific literature.

Thesis analysis is based on the following acts of legislation: Constitution of the Republic of Lithuania, Criminal Code of the Republic of Lithuania, Criminal Process Code of the Republic of Lithuania, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as well as on practice of a precedent establishing institutions: Supreme Court of Lithuania, Constitutional Court of the Republic of Lithuania, European Court of Human Rights, International Court of Justice and Court of Justice of the European Union.